

BİLİM NEDİR?

En önemli amacı doğal dünyada bulunan olay ve olgular arası ilişkileri anlamak ve açıklamaktır. Bilim için herkesin üzerinde görüş birliğine vardığı bir tanım şimdiye kadar yapılamamıştır. Bilimi tanımlamadaki bu zorluk, bilimin sürekli değişen ve gelişen dinamik yapısından kaynaklanmaktadır. Tarih boyunca insanların olay ve olgulara yaklaşım biçimleri değişkenlik göstermiştir. Bilimin başlangıcı olarak kabul edilen Babil, Mısır gibi kültürlerde bilimin daha çok günlük ve pratik ihtiyaçların giderilmesinin aracı olarak görüldüğü bilinmektedir. Her bir kültürde bilimin farklı bir şekilde algılandığı, yani bilimin içinde yaşadığı kültürlerin bir ürünü olduğu genel kabul gören bir anlayıştır. Genellikle bilim denilince birçok kimsenin aklına sadece fen bilimleri gelmektedir. Ancak bunun doğru olmadığını belirtmekte yarar vardır. Bu bilim tanımları birlikte değerlendirildiğinde bilimin iki önemli kavramı olan olgu ve mantıklı düşünme ön plana çıkmaktadır. Bilim insanları, doğal dünyaya ilişkin olguları deney ve gözlem yoluyla topladıktan sonra mantıklı düşünme ve hayal güçlerini de kullanarak topladıkları bu olgular arasında ilişkiler kurmaya çalışmaktadırlar. Bilimsel Bilgi Son birkaç yüz yılda ise olay ve olgulara bakış açılarımız ya pozitivist bir yaklaşımla ya da yorumlamacı bir yaklaşımla beslenmiştir. Pozitivist yaklaşım olay ve olgular arası ilişkileri basit olarak neden-sonuç ilişkisine indirgeyerek ele alırken, yorumlamacı yaklaşım ilişkilerin karmaşıklığını göz önüne alarak daha bütüncül ve esnek bir bakış açısı geliştirmiştir. Olay ve olgulara farklı yaklaşımlar, farklı yöntemlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Pozitivist bilim anlayışı nicel araştırma yöntemini beslerken, yorumlamacı bilim anlayışı nitel araştırma yöntemini beslemektedir. Pozitivist bilim anlayışına göre bilimsel bilgi tamamen nesnel bir şekilde üretildiği için değişmez ve kesindir. Pozitivist bilim anlayışına göre bilimsel bilgi tamamen nesnel bir şekilde üretildiği için değişmez ve kesindir. Postpozitivist bilim anlayışına göre ise bilimsel bilginin üretilmesinde teorileri, geçmiş yaşantısı, çevresi ve daha birçok farklı özelliği olan bilim insanları rol almaktadır. Bu nedenle bilimsel bilgiler doğrudan gerçeğe karşılık gelemez. Postpozitivist anlayışa göre bilimsel bilginin elde edilmesinde deney ve gözlemlerle birlikte bilim insanlarının orijinal düşünceleri, hayal güçleri ve yaratıcılıkları da önemli bir rol oynamaktadır (Patton, 2014).

Tek doğru bilgi yerine birbirine alternatif doğru bilgilerin bir arada Bilimsel Yöntem Kökleri Galileo'nun çalışmaları ile atılmış ve Newton'un çalışmaları ile güçlenip devam eden pozitivist bilim anlayışına göre bilimde evrensel olarak kabul edilen tek bir bilimsel yöntem vardır. Postpozitivist bilim anlayışına göre ise bilimsel bilginin üretilmesinde teorileri, geçmiş yaşantısı, çevresi ve daha birçok farklı özelliği olan bilim insanları rol almaktadır. Yorumlamacı bilim anlayışına göre bilimde karşılaştığımız problem ve bu probleme çözüm arayan kişiye bağlı olarak kullanılan bilimsel yöntemler farklılık gösterebilir.

NİTEL ARAŞTIRMA YAKLAŞIMI

Nitel araştırma yöntemi sosyal olguları açıklamak ve anlamak üzere nicel araştırma yöntemine alternatif olarak ortaya çıkmış yöntemlerden biridir. Nitel araştırmanın kuramsal altyapısını sosyal olayları inceleyen sosyoloji, sosyal psikoloji ve antropoloji ve bilginin doğasını inceleyen felsefe oluşturmaktadır. İnsan davranışlarının anlaşılması için yüzeysel neden sonuç odaklı araştırmalar yerine derinlemesine ve uzun etkileşimli irdelemelere ihtiyaç olduğu, belirtilen disiplinlerin ortak bir paydasıdır. Varoluşçuluk felsefi akımı nitel araştırma yaklaşımına çok önemli katkılar sağlamaktadır. Nitel araştırmanın kuramsal altyapısının oluşmasına katkı sağlayan alanlardan biri ise sosyal toplulukların, kültürlerin yaşam biçimini araştıran antropolojidir. Nitel araştırma sosyal olguların kendi doğasına uygun olarak derinlemesine ele alındığı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre İnsan davranışlarının laboratuvar şartlarında neden-sonuç ilişkisine indirgenerek incelenme uygun değildir. Nitel Araştırmanın Kavramları Nitel araştırmanın iyi anlaşılabilmesi için onu niteleyen; doğal ortam katılımcı araştırmacı, bütüncül yaklaşım, esnek araştırma süreci ve alternatif veri kavramlarının iyi anlaşılması gerekmektedir. Ayrıca nicel ve nitel araştırma yaklaşımlarının gerçeğe, bilimsel yöntem, nesnelliğe bakış açılarının, amaçlarının ve problem çözme süreçlerinin karşılaştırılması da nitel araştırma yönteminin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Sosyal olayların daha iyi anlaşılabilmesi doğal çevresinde bütün yönleri ile ele alınması gerekli görülmektedir. Nitel araştırmada manipüle edilen ortamlar yerine doğal ortamdaki davranışların anlaşılması önem kazanmaktadır. Nitel araştırmayı diğer araştırma yaklaşımlarından ayıran niteliklerinden biri ise esnek bir araştırma sürecine sahip olmasıdır. Bunun nedeni sosyal olayların önceden tam olarak

kestirilememesidir. Bütüncül yaklaşım göre sosyal olay ve olguların parçalarına ayrılarak veya olayı meydana getiren bileşenler birbirinden soyutlanarak ele alınamaz. Nitel araştırmada nicel araştırma yaklaşımının aksine araştırmacı sürecin bir parçası hâline gelir. Olayların içine dâhil olur. Bu yaklaşımda veriler ise alternatif veri kaynakları olarak nitelendirilen gözlem, görüşme, yazılı açıklama ve dokümanların incelenmesi ile elde edilmektedir. Nitel ve Nicel Araştırma Yaklaşımlarının Karşılaştırılması Nicel yaklaşıma göre tek gerçek, nitel yaklaşıma göre ise çoklu bakış açıları vardır. Nicel yaklaşıma göre tek bir bilimsel yöntem vardır. Nitel araştırmada problem durumuna göre çözüm yöntemi de değişkenlik gösterebilir. Nicel araştırmacının amacı genelleme yapmak iken nitel araştırmada çalışmaya konu olan olayın kendi doğal çevresinde incelenerek bütün yönleri ile ortaya konması daha önemlidir. Nicel araştırma hipotez ile başlarken, nitel araştırma, araştırma problemi veya soruları ile başlar. Nicel araştırmada araştırmacının nesnelliği ön planda iken nitel araştırmada araştırmacının öznelliği sürecin bir parçası olarak kabul edilmektedir.

Bilimsel araştırma, sistematik olarak verileri toplama ve analiz etme sürecidir. Bu doğrultuda bilimsel araştırmanın amaç, araştırma soruları, kavramsal çerçeve, yöntem ve geçerlilik olmak üzere beş temel bileşeni vardır.

NİTEL VE NİCEL ARAŞTIRMALARIN İŞLEYİŞİ

Nicel araştırmalarda belli bir kuramdan yola çıkarak bu kuramın ne ölçüde işlediği test edilirken nitel araştırmalarda belli bir durumdan ya da problemden yola çıkarak kuramların oluşturulmasına giden bir akış söz konusudur. Tümdengelim mantığıyla işleyen nicel araştırmalar bir probleme kuram çerçevesinde hipotez geliştirme ve test etme şeklinde ilerler. Bu testler için belli ölçme araçları hazırlanır ve çoğunlukla olasılığa dayalı olarak belirlenen bir örneklem üzerinden veri toplanır ve analiz edilir. Sonuçta belirlenen şartlarda teori test edilmiş olur. Sonucun teoriye uyumlu olmadığı ortaya çıkar ise teoride güncelleme yapılır ya da teori güçlendirilir. Tümevarım yaklaşımının kullanıldığı nitel araştırmalarda ise problemden yola çıkılarak mevcut bilgiler çerçevesinde araştırma sorusu geliştirilir. Sonra bu sorulara cevap vermek üzere veri toplanır. Veriler yorumlanır ve araştırmanın başında hiç tahmin edilmeyen sonuçlar ortaya çıkabilir. Ayrıca analiz sonrası veri toplamaya tekrar dönülebilir. Nitel araştırmada analiz sonucunda durumu, olayı, işleyişi ya da olguyu açıklayan bir yaklaşım, çerçeve, anlayış, ilke veya teori ortaya çıkması beklenir.

NİTEL ARAŞTIRMA SÜRECİ

Nitel araştırmalar genellikle esnek bir yapıya sahiptir. Yani süreç içerisindeki adımların sırası esnek olduğu gibi adımların kendi içindeki işleyişinde de esneklik söz konusudur. Nitel araştırma sürecinde asıl önemli olan araştırmanın içerdiği temel bileşenlerin ve bu bileşenlerin birbirlerini nasıl etkilediği ya da birbirlerinden nasıl etkilendiğinin anlaşılmasıdır. İyi bir tasarım, bileşenlerin uyum içinde bir araya geldiği ve hedefe etkili bir şekilde ulaşmayı sağlayan tasarımdır. Nitel araştırma süreci genel olarak problemin belirlenmesi, alanyazın tarama yapılması, amaç ve araştırma sorularının belirlenmesi, araştırma deseninin belirlenmesi, örneklem seçiminin yapılması, veri toplama araçlarının belirlenmesi, verilerin analiz edilmesi, bulguların yazılması, tartışma ve sonucun yazılması aşamalarından oluşmaktadır.

•Problemin belirlenmesi: Araştırmalar bir eksikliğin giderilmesi, ihtiyacın karşılanması, daha etkili ve verimli alternatifler üretilmesi gibi bir probleme çözüm arayışıyla başlar. Bu nedenle nitel araştırma süreci de problemin belirlenmesi ile başlamaktadır. •Alanyazın tarama: Bilimsel olarak üretilen ve yayınlanan bilgilerin arasından araştırma konusuna yönelik olanların ve araştırma amacı için gerekli olanların seçilerek incelenmesine alanyazın taraması denilmektedir.

•Amaç ve araştırma soruları: Araştırmalarda problem ortaya konduktan sonra araştırmanın amacı netleştirilebilir. Araştırmanın çıktılarının ya da araştırmadan beklentilerin kapsayıcı biçimde ifade edilmesidir. Nitel araştırmaların genellikle bir kişi, grup veya topluluğun bir olay, olgu ya da yaşantısının anlaşılması, incelenmesi, ortaya çıkarılması şeklinde bir amacı olur. Nitel araştırmalarda hipotezler yerine araştırma soruları belirlenir ve sonraki aşamalarda bu sorular cevaplanmaya çalışılır.

•Araştırma deseni: Araştırma deseni bir araştırmada çalışma grubunun belirlenmesi, veri toplanması ve analizi işlemlerini içeren bir yol haritası olarak görülebilir. Nitel araştırmalarda nitel araştırmanın özelliklerine uygun olarak farklı araştırma desenleri kullanılmaktadır. Bunlardan bazıları; durum, olgu bilim, kültür analizi, anlatı ve kuram oluşturma desenleridir.

•Örneklem seçimi: Nitel araştırmalarda örneklem yerine genelde çalışma grubu ifadesi kullanılmaktadır. Bu araştırmalarda temel olan genellenebilir bilgiden ziyade araştırmanın amacına uygun olan derinlemesine ve geçerli bilgi elde etmektir. Bu nedenle örneklem seçiminde amaçsal örnekleme yönteminden faydalanılmaktadır. Örneklem belirlenirken örneklemin odaklanılan konu hakkında yeterli bilgi sunup sunmayacağı, örneklem sayısının yeterliliği ve örneklemin ulaşılabilirliği göz önünde bulundurulur.

•Veri toplama araçları: Nitel araştırmalarda derinlemesine bir inceleme söz konusu olduğu için yapılandırılmamış ya da yarı yapılandırılmış araçlar kullanılır. En sık kullanılan veri toplama teknikleri görüşme, gözlem ve doküman incelemedir. Bu veri toplama teknikleri derinlemesine veri toplamaya olanak sağlamaktadır fakat araştırmacı için oldukça zahmetlidir. Hangi nitel veri toplama tekniğinin kullanılacağı araştırma sorularına göre belirlenir. Yani veri toplama tekniğini uygunluğu, araştırılmak istenen durum ve bu durumla ilgili elde edilmek istenen veriye nasıl en iyi şekilde ulaşılabileceğine de bağlıdır. Bu sebeple araştırmacı görüşme ya da gözlem gibi yöntemlerden hangisi ya da hangileriyle ve

nasıl ulaşmak istediği veriye en iyi şekilde ulaşabileceği konusunda öngörü ve kararlara varabilmelidir.

- Verilerin analizi: Nitel veri analizi nitel araştırmanın diğer adımlarında olduğu gibi esnek bir süreçtir. Veri toplama araçları ile de bağlantılı olarak nitel verilerin analizinde genellikle içerik analizi yöntemi kullanılır. Elde edilen veriler düzenlenerek analize hazır hâle getirilir, kodlanır ve kodlar düzenlenerek nihai bulgular elde edilir. Kabaca analiz aşaması veri kayıtlarının kodlanması, bu kodların gruplanması ve düzenlenmesini içerir. Hangi kodların verileceği, bunların nasıl gruplanacağı araştırmacı tarafından belirlenir. Ancak kodlamaların güvenilir olması için genellikle birden fazla araştırmacı kodlama yapar ve bunlar karşılaştırılarak bir uyum sağlanır. Analiz aşamasında kodların mevcut bir kuramsal yapıdan hareketle belirlenerek yapılmasına betimsel analiz denir. Kodlamaların veriler üzerinde yapılan incelemelere göre ortaya çıkarılması ise içerik analizi olarak adlandırılır.
- Bulguların yazılması: Nitel araştırmalarda bulgular mümkün olduğunca mevcut durumu yansıtabilecek ölçüde detaylı bir şekilde sunulmalıdır. Nitel araştırmaların hem özel bir durumu, kişiyi veya olayı içermesi hem de esnek bir yapıda olması nedeniyle raporlanmasında verilerin toplanması, yapılan uygulama ortamının tanıtılması gibi araştırmaya yönelik detayların verilmesi gerekmektedir. Elde edilen verilerde karşıt görüş, çelişkili durumlar veya çatışmalar olması hâlinde bu verilerin değişime uğratmaksızın ortaya konulması gerekmektedir.
- Tartışma ve sonuç: Tartışma ve sonuç bölümü elde edilen bulguların ne anlama geldiğinin ortaya konulduğu nihai bölümdür. Nitel araştırmalarda bulgular, araştırmacıdan tamamen bağımsız olmamakla birlikte mümkün olduğunca objektif şekilde yansıtılmaya çalışılmalıdır. Tartışma ve yorumlama konusunda araştırmacının mevcut kuramsal çerçeve ve literatür kapsamında sonuçları yorumlaması beklenir. Bu bölümde araştırmacı mevcut kuramsal çerçeve ve literatür kapsamında sonuçları tartışır ve kendi ifadelerini de katarak yorumlamalarda bulunur. Araştırma ve uygulama önerilerine de yer verilmelidir. Geçerlik ve Güvenirlik: Bütün araştırmalarda anahtar faktör olarak görülen geçerlik ve güvenirlilik, araştırmanın niteliği hakkında fikir veren ve araştırma bulgularının başka araştırmacılar tarafından kabul edilebilirliğini artıran önemli bir husustur. Özellikle verilerin yorumlanmasında araştırmacının rolünün yüksek olduğu, birçok sürecin subjektif olduğu ve bulguların bilim camiasında sürekli sorgulandığı nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlilik daha da önem kazanmaktadır. Bu nedenle nitel araştırmalar, geçerlik ve güvenirlilik sağlanması konusunda aşırı hassasiyet gerektirir. Nitel araştırmalarda güvenirlilik ve geçerlik kavramları yerine, inandırıcılık, tekrar edilebilirlik, tutarlılık, uygulanabilirlik, teyit edilebilirlik gibi kavramların kullanılması tercih edilmektedir.

NİTEL ARAŞTIRMAYA GİRİŞ

Bu ünitenin amacı araştırma felsefesi, stratejisi, yaklaşımı, deseni, yöntemi ve tekniği gibi kavramları kısa bir şekilde tanıttıktan sonra nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan beş temel deseni daha detaylı bir şekilde tanıtmak ve birbirleri arasındaki farkları ortaya koymaktır. Araştırma felsefesi, yaklaşımı veya stratejisi ifadeleri birbirinin yerine sıklıkla kullanılan ve bir bilimsel araştırmada en üst düzeyde kullanılan genel kavramlardır. Bu kavramlarla aslında bilimsel araştırmada gerçekliğin doğasına dair anlayışımız ifade edilmeye çalışılmaktadır. Bilimsel araştırma sürecinde incelenen gerçekliği ortaya çıkarabilmek için kullanılan yol ve yöntemlerin açık ve anlaşılır bir şekilde ifade edilmesine ihtiyaç vardır. Bu yüzden, bir bilimsel araştırmaya nitel araştırma ile yürütülmüştür demek sürecin anlaşılması için yeterli değildir. Bunun yerine araştırmacıların yaptıkları işleri hangi amaçla ve nasıl yaptıklarını anlatmaları, araştırmayı nasıl tasarlayıp yürüttüklerini adım adım ifade etmeleri gerekir. Bu durum hem araştırmacının geçerliğini tesis etmeyi, hem de bizden sonraki araştırmacılar için bir yöntem ortaya koymayı sağlar ki bu yolla araştırmaların tekrar edilebilirlikleri sağlanır. Bilimsel araştırmalar araştırmacının bilginin doğasına ve gerçekliğin incelenmesine dair anlayışlarına göre genel olarak nicel, nitel ve karma araştırmalar olmak üzere üç farklı şekilde kurgulanabilir. Bu üç farklı bakış açısı bilimsel araştırma alan yazınında araştırma felsefesi, yaklaşımı veya stratejisi olarak bilinir. Seçilen herhangi bir araştırma yaklaşımının uygulamaya geçirilebilmesi için ise araştırma tasarımına ihtiyaç vardır. İşte bir bilimsel araştırma yaklaşımı içinde ele alınan bir problemin araştırılabilmesi için belirlenen genel yol ve işlemlere ise araştırma deseni denir. Araştırma yöntemi ise bir bilimsel araştırmacının ilgili desenle uyumlu olarak araştırmacının nasıl yapılacağını, yani adımlarının belirlenmesi, verilerin toplanması ve analiz edilmesine dair süreçlerin nasıl işletileceğini gösteren ayrıntılı planı ifade eder. Veri toplama tekniği ise bir araştırmada bilgi toplamak için başvurulan araçlara verilen genel isimlerdir. Nitel araştırmalarda yaygın olarak gözlem ve görüşmeler yoluyla veya mevcut dokümanların analizine başvurularak veriler toplanır. Fakat yukarıda bahsedilen kavramların kullanımında bilimsel araştırma alan yazınında bir birliktelik yoktur. Bazı kaynaklar araştırma yöntemini yukarıda bahsedilen araştırma yaklaşımı yerine kullanır. Bu yüzden de araştırma desenini araştırma yönteminden daha dar kapsamlı bir kavram olarak değerlendirirler.

NİTEL ARAŞTIRMA DESENLERİ

Nitel araştırma geleneği antropoloji, eğitim, psikoloji, sosyoloji, tarih, yönetim bilimleri gibi çok farklı disiplinlere dayalı olarak geliştiği ve çok farklı problem durumlarına odaklandığı için araştırma desen ve yöntemleri açısından da zengin bir yapı sunmaktadır. Bu yüzden nitel araştırma ile ilgili yazılan birçok eserde çok farklı desenlerden bahsedilmesine rağmen nitel araştırmalarda sıklıkla karşılaşılan araştırma desenleri arasında olgu bilim, kuram oluşturma, kültür analizi, anlatı/biyografi ve durum çalışması sayılabilir. Bu desenler aşağıda kısa kısa tanıtılmıştır. Olgu bilim Türkçeye olgu bilim olarak tercüme edilen fenomenoloji sözcüğü köken olarak Yunanca bir sözcük olup fenomenon (görüngü) kelimesinden türemiştir. Anlam olarak ele alındığında dilimizde olgu genel olarak, evrende yer alan, doğrudan ya da dolaylı olarak gözlenebilen nesne, durum veya olaylar olarak nitelendirilebilir. Fenomen (phenomenon) sözcüğü ise kendini ve dış dünyayı kendine özgü bir biçimde algılayan kişinin öznel yaşantısına verilen isimdir. Bu çerçeveden bakıldığında olgu bilim çalışmaları aslında bireylerin farkında olduğu ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadıkları olguları anlamaya çalışma işidir. Bu bağlamda olgu bilim araştırmaları bireylerin bir olguya ilişkin yaşantılarını ve bunlara yükledikleri anlamları ortaya çıkarmaya yönelik bir araştırmadır. Olgu bilim araştırmalarında aynı olay, olgu veya kavramdan farklı bireylerin ne anladığı veya nasıl anlamlandırdığına odaklanılır. Bu yüzden bu araştırmalar bir olgunun daha iyi tanınmasına ve anlaşılmasına yardımcı olacak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar ortaya koyabilir. Olgu bilim araştırmaları için veri elde etmenin pek çok yolu olmasına rağmen en yaygın veri toplama yöntemi açık uçlu, detaylı, derinlemesine görüşme yapmaktır. Görüşme sonrasında bireylerden alınan veriler toplanır. Bireysel tecrübeler ve kavramsallaştırmalar sınırlı sayıda kategorilere ayrılır ki bu kategoriler bireylerin betimlemeleriyle oluşturulur. Bu sınırlı sayıdaki kategoriler tanımlanır veya tasvir edilir ve her kategorideki veri kategorilerin değiştirilmesi, eklenmesi veya silinmesiyle sonuçlanabilecek bir dizi gözden geçirmeye tabi tutulur. Ardından kategoriler karşılıklı ilişki kurmak ve bazı ölçütlere göre düzenlenmek için karşılaştırılır. Kuram oluşturma Kuram oluşturma bir konu

etrafında toplanan verilerden yola çıkarak daha önceden bilinmeyen birtakım örüntüleri keşfeden ve açıklayan bir kuram geliştirmektir. Yani kuram oluşturmanın amacı bir kuramı keşfetmek ya da oluşturmaktır. Kuram oluşturma yaklaşımı genel olarak iki temel amaca hizmet edecek şekilde yürütülür. Birinci amaç bir çalışmada oluşan davranış, hareket veya ifadelerin kökenlerini belirlemek, ikincisi ise ayrı ayrı durumlarda birbiriyle bağlantılı olan örüntüler arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır. Bu örüntüler oluşturulurken de verileri en basit, ilişkili ve uyumlu bir şekilde ifade eden gösterimler kullanılır. Kuram oluşturma deseni anlamlara ve yaşantılara odaklanması açısından olgu bilim desenine çok benzer ancak olgu bilimden ayrıldığı temel nokta olgu bilim araştırmalarında teori ortaya koymanın söz konusu olmamasıdır. Kuram oluşturmaya çalışan araştırmacılar inceledikleri olgu ve sonuçlar dışında süreçle de ilgilenirler. Bu yüzden sağlıklı bir kuram oluşturabilmek için diğer araştırma desenlerinde yaygın olarak takip edilen lineer bir araştırma sürecinden (yani önce veriler toplanır sonra çözümlenip sonuçlara ulaşılır) ziyade veri toplama ve çözümlenmenin birlikte kullanıldığı sürekli karşılaştırma esasına dayanan sürekli karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılır. Yani önce bir miktar veri toplanıp çözümlenir, sonra ortaya çıkan yeni duruma göre yeniden sahaya dönülür ve yeni veriler toplanır ve çözümlenir.

Bu süreç incelenen kavramlara ait bir doygunluğa erişilinceye kadar devam eder. Kuram oluşturma deseninin uygulanmasında günümüzde iki temel yaklaşım esastır. Bunlardan birincisi sistematik süreçler yaklaşımı iken, ikincisi daha güncel olan yapılandırmacı yaklaşımdır. Kuram oluşturma deseninde görüşme ve gözlem en sık kullanılan veri toplama teknikleridir. Bunların yanında doküman analizi tekniği de kullanılabilir. Katılımcılar seçilirken ise amaçlı örnekleme yöntemleri kullanılarak katılımcılar kuramın gelişimine katkıları doğrultusunda seçilirler. Öncelikle birbirine benzer deneyime sahip homojen bir grup seçilir, kuram geliştirildikten sonra farklı deneyime sahip bireylerden oluşan heterojen bir grup seçilebilir. Toplanan veriler analiz edilir, ortaya çıkan kavram ve olgular daha sonra ki veri toplama aşamalarına dâhil edilir. Çözümlenen verilerden ön savlar geliştirilir, süreç içerisinde ön savlar değiştirilir yeniden düzenlenir ve kuram süreç içerisinde oluşturulur. Kültür Analizi Bir araştırma deseni olarak kültür analizi en genel anlamıyla bir grubun davranışını doğrudan gözlemleyip, gözlemlere dayalı olarak gruba ilişkin bir betimleme yapmak olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle kültür analizi insan topluluklarının ilişkilerini ve davranışlarını kendi ortamlarında gözleme, belgeleme ve yorumlamadır. Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere kültür analizi toplulukların davranışları ve bu davranışlar bütünü olan kültürü incelemeyi konu edinir. Bu desen, birey ve grupların davranışlarını etkileyen ve şekillendiren kültürü, o kültüre özgü kavramlar, süreçler ve algılar çerçevesinde tanımlamaya ve yorumlamaya odaklanır. Kültür doğası gereği oldukça karmaşıktır. Bu karmaşık yapıyı oluşturan bileşenleri ve bileşenler arasındaki ilişkileri çözümleyerek kültürün doğasını ve var olan örüntüleri ortaya çıkarmakta oldukça zor ve uzun süre gerektiren bir iştir. Bu sebeptendir ki kültür analiz çalışmaları araştırmaya konu olan kültür veya kültürel ögenin yaşandığı şartlarda yani doğal ortamında uzun süreli olarak gözlenmesini gerekli kılmaktadır. Buradan da kültür analizi çalışmalarında kullanılacak en temel veri toplama tekniğinin gözlem olması gerektiği anlaşılmaktadır. Gözlem olmadan kültür analiz çalışması yapmak neredeyse imkânsızdır. Gözlem ise sahada bulunmayı ve o ortamı yaşamayı zorunlu kılar.

Bu yüzden kültür analizi oldukça zor ve zahmetli bir nitel araştırma desenidir. Bu uygulama zorluğunun aksine, bilimsel araştırma açısından birinci elden veri toplandığı için geçerliği sağlamanın en etkin yoludur. Anlatı/Biyografi Anlatı araştırmaları birçok araştırmacı tarafından biyografi, yaşam hikâyesi, öyküleme gibi farklı adlarla kullanılmaktadır. Anlatıya yönelik bu farklı bakışlar bir araya getirildiğinde anlatı araştırması bir kişi, grup veya kuruluş hakkında yapılan, bireylerin anlattıklarından veya hakkında elde edilen diğer bilgi ve belgelerden yola çıkarak kişi, grup veya kuruluşun hayatını raporlama ve kişi, grup veya kuruluş açısından anlamını tartışma işidir. Anlatı araştırmalarının biyolojik, kültürel ve sosyal boyutları vardır. Bu nedenle bu tür çalışmalarda bireylerin, grupların veya kuruluşların yaşamındaki asıl dönüm noktalarını ve bu değişimlere nasıl uyum sağladıklarına ilişkin deneyimlerini hissetmek ve onların yaşamlarındaki etkisine anlam katmak amaçlanır. Anlatılar ile biyografiler birbirlerinin yerine kullanılsa da aralarında fark vardır. Biyografiler genellikle tek bir hayatın hikâyesidir. Bu bağlamda, biyografiler tek bir bireyin hayatını açıklamayı, tanımlamayı ve anlamayı sağlarken, anlatılar belli deneyimleri anlamaya imkân tanımaktadır. Biyografiler bir kişinin hayatına ilişkin sorular etrafında dönerken, anlatılar bir kişi, grup ya da kuruluşa ait bir hikâyedeki bir durumu detaylı bir şekilde ele alarak bu kişi ya da kişilerin deneyimlerini ve dünyaya bakış açılarını daha iyi anlamayı sağlar. Anlatı araştırmaları farklı şekillerde yürütülebilir. Bunlar:

Biyografi: Bir araştırmacının başka birisinin yaşamındaki deneyimleri kaydettiği ve yazdığı araştırma türüdür.

Otobiyografi: Araştırmaya konu edilen kişiler tarafından yazılır ve kaydedilir. Araştırmacının hikâyesi akademik başarı, disiplin bozuklukları, hırsızlık veya kendi kişisel ve mesleki yaşantısına açıklık getiren konularla ilgili olabilir.

Yaşam Öyküsü: Kişinin tüm yaşantısını kişisel deneyime dayalı öykü biçiminde ele aldığı çalışmalardır. Bir veya birden fazla bölümden oluşabilmektedir.

Sözlü Tarih: Olaylar ve bu olayların sebep ve sonuçlarına ilişkin bir ya da birkaç kişiden sağlanan kişisel düşünceleri içermektedir. Anlatı araştırmalarında birey hakkında derinlemesine bilgi edinmek gerektiği için açık uçlu görüşmeler, gündelik konuşmalar, katılımcı gözlemleri, dokümanlar, arşiv materyalleri gibi farklı nitel veri toplama teknikleri kullanılarak kapsamlı veri elde edilmelidir. Böylece bireyin bulunduğu durum, olay ya da dönemle ilgili detaylı analiz yapılabilir. Durum Çalışması Durum çalışması aslında birçok disiplinde kullanılmakta olup birçok yerde de farklı isimlerle adlandırılmaktadır. Bu adlandırmalar arasında örnek olay çalışması, özel durum çalışması, vaka çalışması, olay incelemesi, durum incelemesi, örnek olay incelemesi ve alan çalışması gibi isimler yer almaktadır. Durum çalışmasının tanımlamalarına bakıldığında farklı araştırmacılar tarafından çok farklı şekillerde tanımlanıyor olmasına rağmen aslında hepsinde ortak olarak kabul edilen tanımda durum çalışması incelemeye değer bir özellik barındıran bir veya birçok durumun, olayın veya olgunun kendi gerçekleştiği şartlar içinde kapsamlı bir şekilde incelenmesi olarak tanımlanabilir. Burada incelenen durum, bir veya birden fazla birey, olay, vaka, davranış, kurum veya kuruluş, şehir, ülke vb. herhangi bir şey olabilir. Önemli olan incelenen durumun, olayın veya olgunun gerçekleştiği şartlara müdahale edilmeksizin kendi gerçekleşme şartları altında ele alınıp birçok farklı açıdan kapsamlı bir şekilde inceleniyor olmasıdır. Durum çalışması desenine veri toplama teknikleri açısından bakıldığında günümüzde kullanılan birçok veri toplama tekniğinden incelenen duruma uygun olacak şekilde hemen hepsinden yararlanılabilir. Doğası gereği durum çalışmaları genellikle nitel içerikli olduklarından en yaygın kullanılan veri toplama teknikleri arasında görüşme, gözlem, dokümanlar yer almasına rağmen daha çok nicel araştırmalarda tercih edilen anket, test, ölçek vb. araçlar da kullanılabilir.

DURUM ÇALIŞMASI

Durum çalışması temeli antropoloji, sosyoloji ve psikoloji gibi bilimlere dayanmakta olup, araştırmacının zaman içerisinde sınırlandırılmış bir veya birkaç durumu çoklu kaynakları içeren veri toplama araçları (gözlemler, görüşmeler, görsel-işitsel çoklu ortam dokümanlar, raporlar) ile derinlemesine incelediği durumların ve duruma bağlı temaların tanımlandığı nitel bir araştırma desendir. Bir diğer ifadeyle Durum çalışması, bir örneğin, olgunun veya sosyal birimin, yoğun, bütüncül bir biçimde tanımlanması ve analizidir. Desen olarak tanımlamak gerekirse; durum çalışması, “nasıl” ve “niçin” sorularını temel alan, araştırmacının kontrol edemediği bir olgu ya da olayı derinlemesine incelemesine olanak veren araştırma desendir. Bir başka ifadeyle durum çalışması, sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesidir.

Durum Çalışmasının Diğer Çalışmalarla Kıyaslanması Durum çalışmalarında araştırılan olguyla ilişkili çok sayıda değişken gerçek yaşam koşulları içerisinde yoğun, zengin ve bütüncül biçimde ele alındığı için okuyucunun çoklu bakış açısı elde etmesine ve yeni anlamlar oluşturmaya yardımcı olur. Ayrıca, durum çalışmaları okuyucuya gelecekte yapacağı araştırmalarla ilgili hipotezler üretme fırsatı verir. Sağlık, eğitim, sosyal hizmetler gibi alanlarda mevcut uygulamaların derinlemesine incelenmesinde ve değerlendirilmesinde durum çalışması oldukça yararlıdır. Böylece mevcut uygulamalardaki eksiklikler belirlenebilir, değişiklikler yapılabilir ya da geliştirilebilir. Durum çalışmalarında, çalışılacak durumun belirlenmesi araştırmacının karşılaşılabileceği önemli zorluklardan biridir. Araştırılacak olan birey, program, olay ya da aktivite belirlenirken hangi özelliklerin dikkate alınacağına, tek bir durumun mu yoksa çoklu durumların mı araştırmaya dâhil edileceğine karar vermek zorlu bir süreçtir. Durum çalışmasının diğer çalışmalarla karşılaştırılabilmesi için deneysel desen, tarama yöntemi, ilişkisel yöntem ve tarihsel analizleri göz atmak faydalı olacaktır. Aşağıda diğer araştırma türlerinin özellikleri kısaca sunulmakta ve durum çalışmasının bunlarla ilişkisi gösterilmektedir.

- Deneysel desen: Deneysel desenin kullanıldığı bir araştırmada araştırmacı araştıracağı olguyu kendi doğal ortamında incelemek yerine etkisini incelediği değişkenleri istediği gibi değiştirerek araştırmak istemediği değişkenleri ise kontrol altında tutarak yapay bir ortamda gerçekleştirir. Bu tür bir araştırmada sınırlı sayıdaki değişken ve bunlar arasındaki ilişkiler incelenir.
- Tarama: Tarama çalışmalarında veriler genellikle anketler yoluyla toplanır. Bu araştırmalarda örneklem geniş tutularak genel eğilimler belirlenmeye çalışılır. Araştırılan olguyla ilgili derinlemesine bilgiye ulaşılmaz.
- İlişkisel araştırma: İlişkisel araştırmalarda iki veya daha fazla grup veya olgu arasında bir ilişkinin olup olmadığı incelenir.
- Tarihsel araştırma: Tarihsel araştırmalarda tarih içerisinde gerçekleşmiş olaylar dokümanlara dayalı olarak incelenir. Güncel konulara odaklanılmaz.
- Durum çalışması: Durum çalışması ise diğer araştırma türlerinden farklı olarak incelenen olguyu kendi gerçekliği, doğallığı ve karmaşık yapısı içerisinde meydana geldiği bağlamdan koparmadan zengin ve bütüncül bir bakış açısıyla derinlemesine inceleme ve anlama olanağı verir. Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı gibi durum çalışması, çoğunlukla nasıl ve niçin sorularına cevap arandığı, kendisini oluşturan değişkenlere müdahalede bulunulmadan sınırlı bir sistemin zengin, yoğun ve bütüncül olarak incelendiği, betimlendiği ve analiz edildiği, bunları gerçekleştirmek için de genellikle çoklu veri toplama araçlarının kullanıldığı araştırma desendir. Durum Çalışması Türleri Durum çalışmalarının farklı yöntem bilimciler tarafından yapılan birçok sınıflaması mevcuttur. Yaygın olarak kullanılan durum çalışması sınıflamalarından birisi Yin (2003) tarafından yapılan sınıflandırma olup bu sınıflandırmada durum çalışması bütüncül tek durum, iç içe geçmiş tek durum, bütüncül çoklu durum ve iç içe geçmiş çoklu durum çalışması yöntemi olmak üzere dört başlık altında toplanmıştır.

Bütüncül Tek Durum Yöntemi: Bir birey, bir kurum veya kuruluş, bir vaka, bir aktivite, bir şehir, bir eylem gibi tek bir analiz biriminin olduğu durum çalışması yöntemidir.

İç İçe Geçmiş Tek Durum Yöntemi: Aynı durum çalışmasında birden fazla analiz biriminin bulunduğu durum çalışması yöntemidir. Bütüncül tek durum deseni ile iç içe geçmiş tek durum deseni arasındaki fark bir durumun tek ve bütüncül olarak ele alınması ile alt birimlere ayrılarak ele alınmasıyla ilgilidir.

Bütüncül Çoklu Durum Yöntemi: Araştırma sorusuyla ilgili birden fazla durumun seçildiği ve her bir durum kendi içerisinde bir bütün olarak ele alındığı durum çalışması yöntemidir. Daha sonra bu durumlar karşılaştırılabilir. Bu durum çalışması deseninde çoklu durumlardan karşılaştırma yapılabilmesi için standart veri toplama araçları (yapılandırılmış görüşme ya da gözlem gibi) kullanılmalıdır.

İç İçe Geçmiş Çoklu Durum Yöntemi: Araştırma sorusuyla ilgili birden fazla durumun kendi içerisinde alt birimlere ayrılarak incelendiği durum çalışması yöntemidir. Bu yöntemde veri toplama süreci bütüncül çoklu durum yöntemindeki gibidir. Durum Çalışmasının Aşamaları Bir bilimsel araştırmanın genel adımları durum çalışması içinde geçerlidir. Fakat durum çalışması kendi özgü yönleri sebebiyle bazı aşamalarda diğer araştırma desenlerinden farklılıklar gösterir. Bir durum çalışmasında takip edilecek adımları Yıldırım ve Şimşek (2006) sekiz başlık altında ele almıştır. Bunlar:

1. Araştırma sorularının geliştirilmesi: Soru türleri temel olarak “kim”, “ne”, “nerede”, “nasıl” ve “niçin” olarak sınıflandırılmaktadır. “Kim”, “ne”, “nerede” ve “ne kadar” soruları tarama çalışmaları ve arşiv analizleri gibi nicel araştırma desenlerinde “nasıl” ve “niçin” soruları tarihsel analizler ve durum çalışmaları gibi nitel araştırma desenlerinde tercih edilen soru türleridir. Bu iki soru türüyle birlikte “ne” sorusuna da durum çalışması ile cevap aranabilir. “Nasıl” ve “niçin” soruları işlevsel bağlantılar içeren sorulardır.

2. Araştırmanın alt problemlerinin geliştirilmesi: Araştırma sorusunu genellikle birkaç araştırma problemi takip eder. Bu sorular araştırmayı etkileyen en önemli faktörlerle ilgili araştırmacının düşüncesini yansıtır. Verinin nasıl toplanacağına ve araştırma sürecine rehberlik eder. Bununla birlikte her araştırmada alt problemlerin bulunması gibi bir zorunluluk yoktur.

3. Analiz biriminin saptanması: Bu boyut durumun ne olduğunu tanımlamayla ilişkilidir. Durum, başarılı bir öğrenci, politik bir lider ya da bir hasta gibi bir birey olabilir. Bu örneklerin hepsinde, her bir birey çalışılan bir durumdur ve analiz birimidir. Bazen bu araştırmalara konuyla ilgili birkaç birey dâhil edilebilir. Böylece çalışma çoklu durum çalışmasına dönüştürülebilir.

4. Çalışılacak durumun belirlenmesi: Bu aşamada araştırmacı araştırma sorusuna en iyi cevap oluşturacak durum veya durumları belirler. Bunun için ilk olarak durum seçimine rehberlik edecek ölçütler tespit edilmelidir. Daha sonra durumun bu ölçütleri karşılayıp karşılamadığına bakılmalıdır.

5. Araştırmaya katılacak bireylerin seçimi: Çalışılacak olan durum belirlendikten sonra örneklem seçimi gerçekleştirilir. Durum çalışmalarında örneklem büyüklüğü araştırmanın amacına bağlı olarak değişir. Buna karşın ayrıntılı ve derinlemesine veri elde etmek amaçlandığından örneklem büyüklüğü diğer nitel araştırma yaklaşımlarında olduğu gibi küçüktür. Örneklem seçimi genellikle amaçlı örnekleme şeklinde yapılır.

6. Verinin toplanması ve toplanan verinin alt problemlerle ilişkilendirilmesi: Durum çalışmalarında belirli bir sınırlama olmamakla birlikte potansiyel veri kaynakları dokümanlar, fiziksel eserler, arşiv kayıtları, görüşmeler, katılımcı ve katılımcı olmayan gözlemlerdir. Anketlerle de veriler toplanabilir ve diğer veri toplama araçlarıyla bütünleştirebilir. Her bir veri kaynağı incelenen olgunun bir parçasıdır ve her bir parça araştırmacının olguyu bir bütün olarak anlamasına katkı sağlar.

7. Verinin analiz edilmesi ve yorumlanması: Durum çalışmalarında veriler betimsel veya içerik analizi ile analiz edilebilir. Veriler analiz edilmesi sürecinde de alt problemler önemli bir rehberdir. Alt problemler sayesinde araştırmayla ilgisi olmayan veriler ayıklanır. Veriler yorumlanırken ilgili alan yazından yararlanılması oldukça önemlidir. Alan yazından alıntılar yapmak, yorumların diğer araştırmalarla uyduğu ve çeliştiği noktaları göstermek, veri analizini ve yorumlamayı zenginleştirir.

8. Durum çalışmasının raporlaştırılması: Raporlaştırma durum çalışmasının karmaşık doğasından dolayı zor olabilir. Raporlaştırmanın amacı okuyucuların kendilerini araştırmanın aktif bir katılımcısıymış gibi hissetmelerine ve araştırma sonuçlarının kendi durumlarına uygulanıp uygulanamayacağını belirleyebilmelerine imkân verecek kapsamlı bir biçimde anlatmaktır. Durum çalışmasını raporlaştırmanın tek bir doğru yolu yoktur. Okuyucuya bir anlatı şeklinde sunmak, kronolojik olarak sunmak veya her bir alt probleme gönderme yapmak durum çalışmalarını raporlaştırma yollarından bazılarıdır. Durum Çalışmasında Geçerlik ve Güvenirlik Durum çalışmasının da içerisinde yer aldığı nitel araştırmalarda geçerliği ve güvenirliliği artırmak için bazı tedbirler alınması gerekmektedir. Bu tedbirler iç geçerlik, dış geçerlik ve güvenirlilikle ilgili tedbirlerdir.

İç Geçerlik: Araştırmacının ölçmeyi düşündüğü şeyi ölçüp ölçmediğiyle ilgilidir. Yani, sonuçlar araştırılan gerçeklikle ne derece uyumludur. İç geçerliği artırmak için çeşitleme, katılımcı teyidi, uzun süreli etkileşim, uzman incelemesi, katılımcılarla iş birliği yapma ve araştırmacının ön yargılarını açıklaması stratejileri kullanılabilir.

Dış Geçerlik: Araştırma sonuçlarının benzer durumlara aktarılabilirliği ile ilgilidir. Yani, araştırma sonuçları nasıl genellenebilir. Nitel araştırmalarda genellemeler dolaylı yoldan, deneyimler ve örnekler şeklinde ve analitik olarak genellemeler olarak yapılır. Genellenebilirliği artırmak için zengin ve yoğun betimleme, tipiklik ve çoklu tasarım oluşturma stratejileri kullanılabilir.

KÜLTÜR ANALİZİ

Kültür analizi, etno yani insan ve grafi yani tanımlama veya tasvir etme kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir kavramdır. Bir grubun davranışını doğrudan gözlemlemek ve bu gözleme dayanarak bu gruba ilişkin bir betimleme yapmak olarak da bilinmektedir. Kültür analizi yani etnografi bir grubun ya da topluluğun sergilemiş olduğu davranışların doğrudan gözlemlenmesi ve bu gözleme dayanılarak bu grup ya da toplulukla ilgili bazı betimlemelerin yapılması olarak tanımlanabilir. Kültür analizi deseninde belli bir gruba ait insanların ilişkileri ve davranışları kendi ortamlarında gözlemlenir, belgelenir, tasvir edilir ve yorumlanır.

KÜLTÜR ANALİZİNİN İŞLEYİŞİ

Kültür analizi; bir grup, toplum ya da kültürün etnografik resmini oluşturur. Etnografik alan çalışması sırasında etnograf, veri toplayarak bunu kitap, makale ya da film formunda oluşturup sunacak şekilde düzenler, betimler, tahlil eder ve yorumlar. Kültür analizi araştırmalarının işleyiş sürecine genel olarak bakıldığında araştırma sorularının belirlenmesi, çalışma alanının ya da nesnelere belirlenmesi, araştırma verilerinin toplanması, verilerin kaydedilmesi, verilerin analiz edilmesi ve bulguların raporlaştırılması basamaklarından oluştuğu görülmektedir. . Araştırma Sorularının Belirlenmesi Kültür analizi araştırma sürecinin ilk basamağını, incelenmek istenen problem durumuyla ilgili soruların belirlenmesi oluşturmaktadır. Araştırmacı, araştırma sorularını belirleyerek aslında yapacağı araştırmanın sınırlarını ya da çerçevesini net çizgilerle ortaya koymaktadır.

Araştırmacının bu hareketi, süreç içerisinde araştırmanın odağında yer alan problemle ilgisiz olan konulardan uzak durabilmesi ve araştırmasını sağlam adımlarla yürütebilmesi için de önemlidir.

Araştırma sorularının araştırma sürecinin başında belirlenmesinin diğer bir önemi de araştırmada hangi veri toplama araçlarına ihtiyaç duyulacağı konusunda araştırmacıya fikir vermesidir. Araştırma soruları, araştırmada kullanılacak olan veri toplama araçlarını da işaret etmektedir.

Çalışma Alanının ya da Nesnelere Belirlenmesi Kültür analizi çalışmalarının önemli basamaklarından biri de çalışma alanının ya da nesnelere belirlenmesidir. Araştırmacı tarafından belirlenen araştırma sorularının cevabını verecek olan ya da vermesi düşünülen alan, çalışma alanıdır. Araştırmacı, incelemelerde bulunacağı kültürle ilgili tüm yorum ve betimlemelerini çalışma alanında yapacaktır. Bu çalışma alanı bir okul kültürü incelemesi olabileceği gibi yerli bir kabilenin kültür analizi de olabilir. Bu noktada önemli olan çalışma alanının ya da nesnelere, araştırma sorularına cevap verebilecek yeterlilikte ve nitelikte olmasıdır. Çalışma alanının ya da nesnelere doğru ve işlevsel olarak seçilemediği durumlarda zaman ve emek sarfiyatı söz konusu olacaktır. Belki de bu araştırma için sarf edilen zaman ve emekle doğru seçilmiş alan ve nesnelere üzerinde daha zengin bir veri seti elde edilmiş olacaktır.

Araştırma Verilerinin Toplanması ve Kaydedilmesi Kültür analizi çalışmalarının bel kemiğini diyalog ve gözlem oluşturur. Araştırmacılar veri toplamak ve kaydetmek için çeşitli teknikler kullanırken görüşme ve gözlem bunların en önemlilerindedir. Kültür analizi araştırmalarında, veri toplama süreci ilerledikçe, çalışmayla ilgili hipotez ve yeni sorular ortaya çıkar. Bu durumda yargılama yapılmaması ve yeni veri toplama sürecine döngüsel olarak devam edilmesi gerekir. Kültür analizi araştırmalarının süresi bir yıl veya daha fazla olabileceği gibi daha kısa süreli de olabilir. Araştırma süresini belirleyici temel etken problemin sınırlarıdır. Konunun iyice sınırlandırılmış olduğu araştırmalar daha kısa süreli olmaktadır. Kültür analizi araştırmalarında gözlemler, katılımcıların yapılan araştırmadan haberdar olmalarına göre açık ya da kapalı olarak gerçekleştirilir. Kapalı araştırmada katılımcıların yapılan araştırmadan haberleri yoktur. Yani araştırma için katılımcılardan izin alınması söz konusu değildir. Katılımcıların yapılan araştırmadan habersiz oldukları için araştırmacının dürüst olması güçleşir. Bu durum da bazı etik kaygıların ortaya çıkmasına yol açar. Bu yüzden kapalı araştırmaların çoğu pek çok eleştiriyle yüz yüze gelebilmektedir. . Araştırma Verilerinin Analiz Edilmesi Kültür analizi araştırmasının diğer bir önemli boyutu ise toplanan verilerin analiz edilmesidir. Araştırmacı, çalışma sırasında topladığı görüşme notları, haritalar, resimler, gözlem formları, fotoğraflar, ses kayıtları, videolar veya anketler gibi verileri bir tasnife tabi tutarak düzenler. Bu düzenleme işlemi çok önemlidir. Araştırmada ilk verinin elde edilmesinden son veri alınmasına kadar devam eden bir süreçtir.

Araştırmacı araştırmanın sonuna kadar topladığı verileri sürekli bir analize tabi tutar. Şayet bu şekilde çalışmazsa çok sayıda toplanan çeşitli veri tiplerinin değerlendirilmesi imkânsız hâle gelir. Bulguların

Raporlaştırılması Araştırmacı, alışma sürecinde elde ettiği bulguları diğer bilim insanlarıyla paylaşmak için bilimsel bir üslupla kaleme alarak raporlaştırır. Kültür analizi çalışmalarında etkili bir rapor yazmanın en önemli koşulu araştırmacının verilerin düzenli olması ve raporlamada ilgili veriye gerektiğinde kolaylıkla ulaşılabilmesidir. Araştırma bulgularının raporlaştırılması sürecinde araştırmacının dikkat etmesi gereken bazı hususlar vardır. Bu hususlardan en önemlisi raporun anlaşılır bir düzende kurgulanmış olmasıdır. Konuyla ilgilenen diğer araştırmacılar bu raporu okuduklarında, araştırmacının neyi, niçin, ne zaman ve nasıl yaptığını ve sonunda nasıl bir değerlendirmede bulunduğunu çok rahat bir şekilde anlayabilmelidirler.

KÜLTÜR ANALİZİNİN GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLERİ

Her araştırma deseninin güçlü ve zayıf yönleri o desende kullanılan veri toplama araçlarıyla doğrudan ilişkilidir. Kültür analizi araştırma deseninde veri toplama araçlarına bakıldığında iki temel veri kaynağının olduğu görülmektedir. Bunlardan biri davranışa yönelik gözlemler, diğerisi ise sözlü raporlar yani görüşmedir. Kültür analizi deseninin güçlü ve zayıf yönleri tespit edilmeye çalışılırken hareket noktası olarak özellikle veri toplama süreci dikkate alınacaktır. Bu noktadan hareketle etnografinin güçlü ve zayıf yönleri iki ayrı başlık olarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Olgu bilim her türlü sosyal alan araştırmalarında ancak öze inerek çözüme yaklaşımdır. Olgu bilim (fenomenoloji) yöntemini ilk kez ortaya koyan Alman düşünür Edmund Husserl (1859 – 1938) insanların gerçek bilgiye ulaşmaları için görünenlerin ardına bakıp özüne ulaşması, hatta metafizik olanla uğraşması gerektiğine inanmaktadır. Olgu bilimde “öz”e inmek için olgular incelenerek, aralarındaki ilişkiler betimlenir (Çiftçi, 1999). Veri toplama sürecinde genellikle nitel yaklaşımların en temel araçlarından olan görüşme tekniğinden yararlanır. Kişilerin öznel olarak algıladıklarını ortaya koymak, araştırmacının kendi çıkarımlarını yapmadığı anlamına gelmez. Yani araştırmacı elde ettiği verileri katılımcıların söylediklerinin ötesinde, farklı şekilde yorumlayamaz ancak araştırmasında kişinin yaşantısının özüne inerken birtakım çıkarımlar yapması gerekir. Bu nedenle olgu bilim araştırmalarında derinlemesine veri toplanır.

OLGU BİLİM ARAŞTIRMA SÜRECİ

Olgu bilim araştırmaları da diğer araştırma desenleri gibi araştırma amacı ve sorularının belirlenmesi, örneklemin seçimi, veri toplama araçlarının hazırlanması, veri toplama süreci, verilerin analizi ve raporlanması gibi temel aşamaları içerir. Araştırma Sorularının Oluşturulması Nitel araştırmalarda genellikle veriler şekillendikten sonra araştırma sorularının sınırları net olarak çizilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2011). Olgu bilim araştırmalarında da temeldeki araştırma sorusu katılımcıların bir olguya ilişkin yaşantılarının özünü ve bu olguyu nasıl algıladıklarını ortaya koyucu şekilde sorulmalıdır. Yani araştırma soruları kişilerin olgu ile ilgili yaşantılarının “ne” olduğu ve bu yaşantıyı “nasıl” algıladıklarını sorar nitelikte olmalıdır (Moustakas, 1994). Örneklem Seçimi Olgu bilim araştırmalarında örneklem hemen hemen her zaman amaçlı örneklemidir. Amaçlı örneklem “genel olarak belirlenen ölçütlere göre büyük bir gruptan küçük bir örneklemin seçilmesi” olarak tanımlanabilir. Amaçlı örneklemin yanında “kartopu örneklem” seçimi de olgu bilim araştırmalarında kullanılmaktadır. Çünkü istenen amaçlı örneklem her zaman araştırmacının kolayca ulaşabileceği şekilde görünür veya bilindik kişiler olmayabilir. İşte bu aşamada ilk birkaç katılımcıdan başlayarak onların önerileri doğrultusunda zengin bilgi alınabilecek kişilere ulaşılabilir.

Veri Toplama Araçlarının Geliştirilmesi Olgu bilimin temel veri toplama tekniği görüşmedir.

Görüşme soruları zengin tasvirleri gerektirecek şekilde hazırlanmalıdır. Olgu bilim araştırmalarında çoğunlukla yapılandırılmamış veya yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılır. Yapılandırılmış görüşme, soruların net olarak belirlendiği ve görüşme boyunca aynen uygulandığı bir teknik iken, yapılandırılmamış görüşmede genel bir soru ile başlanarak katılımcının cevaplarından hareketle, daha derinlemesine bilgi almak için ek olarak farklı sorular eklenerek sorulur. Görüşmede ilk olarak katılımcıların o olgu ile ilgili yaşantılarının ne olduğu ve o olgu ile ilgili yaşantılarının nelerin etkilediği sorulabilir. Daha sonra sorulacak sorular verilen cevaplara göre kişilerin o olguya dair yaşantılarının özünde ne varsa elde edene kadar derinleştirilmelidir.

Olgu bilim deseninde birkaç aşamalı görüşme yapılacaksa, ikinci aşamadan itibaren yarı yapılandırılmış sorular da hazırlanabilir. Ayrıca, birkaç katılımcı ile görüşmelerden sonra, görüşmelerde sorulan ek sorular ve sondalar da ortaya çıkmış olacağından, çalışmaya yarı yapılandırılmış sorularla da devam edilebilir. Araştırmanın Yürütülmesi ve Araştırmacının Rolü Olgu bilim araştırmalarında genellikle 3 aşamada veri toplanır. İlk görüşme katılımcının yaşantısının genel bir çerçevesi çizilebilir, (nerede, nasıl, neden, ne zaman gerçekleşmiştir sorularına cevap bulunmuş olur). İkinci görüşme katılımcının bu yaşantılarının detaylarını yapılandırmasını sağlar. Üçüncü bir görüşme ise yaşantının kişi için ne anlama geldiğini ortaya koymak için yapılabilir. Ancak tek seferde yapılacak derinlemesine bir görüşme de olgu bilim araştırmalarında kullanılabilir. Araştırmacının ses kaydı yapsa bile not tutması görüşme sırasında kat çekici unsurlar hakkında soru sorabilmesi için önem taşımaktadır. Görüşmelerin yanında alan notu olarak ifade edilebilecek gözlem notları da tutulmalıdır. Alan notları araştırmacının elde ettiği verileri açıklamasında ve veriler arasında ilişkiler kurmasında yardımcı olacaktır. Ayrıca araştırmacıların kişisel kompozisyonlar, hatırlama notları, odak grup görüşmeleri gibi farklı yöntemlerle de veri toplaması daha derinlemesine bilgi elde etmesini sağlar. Kısacası, görüşmelerin derinliğini artırmak adına diğer nitel araştırma araçları uygun şekilde kullanılmalıdır. Verilerin analizi ve raporlanması Veri analizinde olgu bilime özgü olan “paranteze alma” (bracketing) süreci en önemli unsurdur. Paranteze almada araştırmacının ön yargıları, sosyal çevrenin normları ve kendi bakış açısını tamamen arındırarak (paranteze koyarak) katılımcının yaşantısını onun bakış açısından anlaması ve o yaşantının özünde neler varsa ortaya çıkarması gerekir

(Yıldırım & Şimşek, 2011). Araştırmacılar analiz sırasında genel betimleme, ortak anlam belirleme, temalandırma, yapısal ve dokusal betimleme, özleri ortaya koyma, özleri açıklama ve örneklendirme gibi bir süreci takip ederler. Raporlamada ise analizlerde ortaya çıkan temaları açıklayıp özleri betimler ve genel bir sunum yapak mümkündür. Ayrıca belirli kriterlere göre seçilen katılımcıların yaşantılarının dokusal ve yapısal olarak betimlemek ve sonra oluşan temaları açıklamak da bir diğer raporlama yaklaşımı olarak kullanılabilir.

Etik Unsurlar Olgu bilim araştırmalarına özgü olarak kişilerle derinlemesine görüşme ve gözlem gerektirdiğinden, bulgular verilirken kişinin kimliğini ortaya koyacak şekilde ayrıntıların verilmesinden kaçınılmalıdır. Öte yandan, tüm araştırmalarda mevcut olması gereken etik ilkeler olgu bilim için de gereklidir. Örneğin tüm araştırmalarda katılımcıların mutlaka gönüllü olarak çalışmaya katılması gerekmektedir. Ayrıca, kişilerin bir çalışma için bilgi verdikleri konusunda bilgilendirilmeleri gerekir. Bu ve benzeri tüm etik unsurları kapsayacak şekilde katılımcının yazılı onayını almak için “bilgilendirilmiş rıza” (onay, onam da denilebilir) formu kullanılmaktadır.

Geçerlilik ve Gerçeklik Olgun bilim çalışmalarındaki geçerlilik ve gerçeklik unsurları diğer nitel araştırmalarla benzerlik gösterir. Olgu bilim araştırmalarında geçerlik ve gerçekliğini sağlamak için;

- Araştırmacının ön yargılarından arınmış olması,
- Veri analizi sürecinde farklı uzmanlardan fikir alınması,
- Veri analizinin görüşme yapılan kişilerle tekrar görüşerek doğru yorumlandığına dair onay alınması,
- Araştırma sürecinin ayrıntıları ile anlatılması, gerekir (Çilesiz, 2009). Kısacası olgu bilim araştırmalarının yürütülmesindeki temel adımlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:
- Araştırma probleminin belirlenmesi
- Olgunun tanımlanması
- Araştırma sorusunun yazılması
- Araştırma sorusuna hizmet edecek şekilde çok genel bir kaç görüşme sorusunun hazırlanması
- Amaçlı örneklem ya da kartopu örneklem yöntemiyle katılımcıların belirlenmesi
- Bir ya da birkaç aşamada katılımcılarla derinlemesine görüşmelerin yapılması ve alan notlarının tutulması
- Katılımcıların önemli görülen ifadelerinin seçimi, temalandırılması, bu temalara göre dokusal ve alan notlarına göre yapısal betimlemelerin yapılması ve son olarak bu yaşantının özünün ortaya konması yoluyla verilerin analizinin yapılması
- Raporlama

OLGU BİLİM ARAŞTIRMALARININ GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLERİ

Olgu bilimin güçlü yönleri şu şekilde sıralanabilir:

- Okuyucunun, katılımcıların yaşantısına dair tamamen empati geliştirmesini sağlayacak ölçüde derinlemesine bilgi sunma imkânı verir,
- Derinlikli olması nedeniyle sayıca fazla katılımcıya ihtiyaç duyulmaz. Zayıf yönleri olarak aşağıdaki unsurlar sayılabilir:
- Katılımcı sayısının az olması ve sonuçların öznel fikirlerden oluşması nedeniyle sonuçların genellenebilirliği düşüktür,
- İlgili olguya karşı yeterince yaşantıya sahip olmayan ya da yaşantısını ifade etme zorluğu yaşayan katılımcılar araştırmadan çıkacak sonuçların derinliğini etkileyebilir,
- Araştırmada görüşme yapacak kişinin (genellikle araştırmacının kendisi yapar) deneyimli olmadığı durumlarda yeterince derinlikli bilgi alması zordur.

Bu da araştırmanın sonuçlarını etkileyebilir,

- Araştırmacının aynı zamanda yaşantının özüne inmesi yani kişisel algı ve ön yargılarından tamamen arınması her zaman kolay olmayabilir.

BİLİMSEL ÇALIŞMALARDA ÖRNEKLEME

Bilimsel çalışmalarda veri toplanacak bireylerin seçilmesi araştırmanın sonuçlarının doğruluğu, geçerliliği ve güvenilirliği açısından önemlidir. Örneğin; sosyal medya kullanımı ile ilgili yapılacak bir çalışmada sosyal medya platformlarını kullanmayan bireylerden veri toplanması çalışmada yanlış sonuçların elde edilmesine neden olacaktır. Bilimsel çalışmalarda veri toplanacak örneklem ya da çalışma grubu seçilirken dikkat edilmesi gereken durumlar aşağıda yer almaktadır.

- Bilimsel araştırma yaklaşımının belirlenmesi,
- Veri toplama amacının belirlenmesi,
- Zamanın belirlenmesi,
- Maliyetin belirlenmesi,
- Örneklem türünün belirlenmesidir.

NİTEL ARAŞTIRMALARDA ÖRNEKLEM

Nitel araştırmanın doğası gereği örneklem süreci veya seçimi nicel araştırmalardan farklılık göstermektedir. Nitel araştırmalarda çıkan sonuçları genelleme söz konusu değildir. Nitel çalışmada temel olan genellenabilir bilgidir ziyade araştırmanın amacına uygun olan derinlemesine ve geçerli bilgi elde etmektir. Bu açıdan nitel çalışmada örneklem oldukça önemli bir aşama hâline gelmektedir.

NİTEL ÖRNEKLEME TÜRLERİ

Nitel araştırmalarda örneklem seçilirken örneklemin evreni temsil edebilirliğinden çok araştırmanın konusuna ve amacına uygun olup olmadığına dikkat edilmektedir. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırmalarda kullanılan farklı örneklem yöntemleri bulunmaktadır. Örneklem yöntemlerinde amaç araştırma ile ilgili doğru sonuçlar elde etmemizi sağlayacak hedef kitleye ulaşabilmektir. Olasılıklı Olmayan (Amaçlı) Örneklem Türleri Bu örneklem türünde evrendeki her birimin ya da bireyin örneklem grubunda yer alması belirli özelliklerine, çalışmanın amacına veya koşula göre belirlenmektedir. Örneklemin seçilmesinde herhangi bir olasılık söz konusu değildir. Araştırmacı örneklemi tespit ederken onların özelliklerini göz önünde bulundurarak seçim yapmaktadır. Burada önemli olan birimin veya bireyin araştırmanın amacı, konusu ile ilgili olmasına ve bunlara yönelik özellikleri içermesine odaklanılmalıdır. Olasılıklı olmayan örneklem türleri aşağıdaki gibidir. Aşırı/Aykırı Durum Örneklemesi Olasılıklı olmayan örneklem türleri aşağıdaki gibidir.

Bu örneklem türü duruma yönelik detaylı, zengin ve derinlemesine veri elde etmek ve durumu farklı yönleriyle incelemek için aykırı ya da aşırı durumların uygun olduğu zamanlarda kullanılmaktadır. Burada temel amaç bütünün özelliklerini taşımayan ve dışında kalan birim ve bireyler örneklem grubuna dâhil edilir. Var olan özellikler dışında aykırı ve uç durumlar incelenerek var olan durum farklı açılardan incelenebilecektir.

Benzeşik Örneklemesi Bu örneklem türünde birbirine benzeyen birimler veya bireylerden veri toplanmaktadır. Burada birimlerin homojen yani benzer olması önemlidir. Bu örneklem türünde önemli olan çeşitlilik değil benzerliktir. Araştırmada amaç aynı özelliklere sahip bireylerin görüşlerini veya ihtiyaçlarını araştırmaksa bu örneklem yöntemi kullanılabilir. Burada ortak yönleri olan bireylerin bir durum karşısında benzerliklerini ortaya çıkarmaktır. Doğrulayıcı veya yanlışlayıcı durum örneklemesi Bu örneklem türünde genel geçer olarak kabul edilen bir olaya yönelik doğrulayıcı veya yanlışlayıcı durumlar ele alınmakta ve incelenmektedir.

Doğrulayıcı veya yanlışlayıcı durumu oluşturan bireyler tespit edilerek örneklem oluşturulmaktadır.

Kartopu Örneklemesi Bu örneklem türünde araştırılmak istenen konu ile ilgili bireyler tespit edilir sonrasında bu bireyler aracılığıyla diğer bireylere ulaşılmakta ve hepsinden veri toplanmaktadır. Burada kartopu gibi örneklemde yer alan bireylerin süreç içerisinde sayısı artmaktadır. Görüşülen kişi kendisi gibi benzer özellikleri taşıyan, aynı deneyimleri yaşamış veya aynı fikir ve görüşlere sahip olan kişilere yönlendirmektedir. Burada örneklemdeki bireyler araştırmacıya örneklem dâhil edilecek kişileri sunmaktadırlar.

Kolay Ulaşılabilir Örneklem Bu örneklem türünde kolay ulaşılabilir olan bireyler ya da birimler tercih edilmektedir. Burada çalışmaya yönelik genelde hızlı veri toplamak istenilen durumlarda kullanılmaktadır. Böylece araştırma için pratiklik kazandırmaktadır. Fakat bu pratiklik araştırmanın amacını etkilememelidir. Araştırmacının önüne çıkan herkesi örneklem dâhil etmesi kolay ulaşılabilir örneklemde yapılmaktadır. Fakat bu süreçte araştırılan konuya uygun olduğu düşünülen

kişiler tercih edilmelidir. Kritik Durum Örneklemesi Bu örnekleme türünde araştırılan birimde elde edilen verilerden yola çıkılarak diğer birimler hakkında tahminlerde bulunulabilir. Yani bu örneklem grubunda bu durum varsa diğer benzer durumlarda da olabilir kanısı önemlidir. Burada bütündeki farklı özellik gösteren veya en önemli birimler ele alınmaktadır.

Maximum Çeşitlilik Örneklemesi Bu örnekleme türünde incelenen duruma yönelik farklı özellikteki bireylerin veya birimlerin çeşitliliği ele alınarak bu bireylerden veri toplanmaktadır. Bu örneklemede önemli olan çeşitli özelliklere sahip birimler ve bireylerdir. Araştırma için farklı durumlar önemli ise bu örnekleme türü kullanılabilir. Çeşitlilik içerisinde aynı özellikleri veya farklı özellikleri tespit edilmektedir.

Ölçüt Örneklemesi Bu örnekleme türünde araştırılmak istenen duruma yönelik ölçütler belirlenmekte ve bu ölçütlere göre örneklem tespit edilmektedir. Burada önemli olan bireylerin o ölçütleri karşılıyor olmasıdır. Ayrıca ölçütler araştırma için anlamlı olmalıdır. Bu ölçütler araştırmanın amacına göre belirlenmektedir. Ölçütler araştırmacı tarafından hazırlanabildiği gibi önceden hazırlanmış ölçütler de kullanılmaktadır.

Tipik Durum Örneklemesi Bu örnekleme türünde yeni bir uygulama, teknoloji, ortam veya araç ile ilgili fikir elde etmek için kullanılmaktadır. Burada amaç bu yeniliğin en tipik olan birkaç durumu seçilerek yapılmasıdır. İncelenen konuda genel özellikleri içeren birim veya bireyler bu örneklem grubuna dâhil edilmektedir.

NİTEL ARAŞTIRMALARDA ÖRNEKLEM SAYISI

Yukarıdaki bölümlerde nitel araştırmada sıklıkla kullanılan örnekleme türleri ele alınmıştır. Bu örnekleme türlerine göre oluşturulan örneklem sayısının ne kadar olması gerektiği sürekli sorulan ve üzerinde tartışılan bir durumdur. Nitel çalışmalarda örneklem sayısının ne kadar olması hakkında kesin ve katı kurallar bulunmamaktadır. Nitel araştırmalarda amaç derinlemesine bilgi elde etmek olduğu için genelde küçük örneklem grupları ile çalışılmaktadır. Bu küçük örneklem grubundan araştırmanın konusuna yönelik daha detaylı bilgiler elde edilmektedir. Önemli olan detaylı verinin elde edilmesidir. Örneklem sayısının belirlenmesi bu veriyi elde edebilecek kapasitede olması ile sınırlandırılabilir. Bu yüzden alt sınırın ne kadar olması gerektiğine yönelik kesin bir yargı bulunmamaktadır.

NİTEL ARAŞTIRMALARDA ÖRNEKLEME SÜRECİ

Nitel araştırmalarda örnekleme sürecinde kullanılan aşamalar aşağıda gösterilmiştir.

1. Araştırma amacı doğrultusunda çalışılacak örneklem özelliklerinin belirlenmesi
2. Bu özelliklere uygun örnekleme oluşturacak örnekleme türünün tespit edilmesi
3. Seçilen örnekleme türünün araştırmanın amacı ile uygunluğunun belirlenmesi
4. Seçilen örnekleme türüne göre yapılacakların belirlenmesi
5. Örneklem büyüklüğünün tespit edilmesi
6. Örneklem oluşturulması
7. Örneklemdeki bireylere ulaşılması

NİTEL ARAŞTIRMALARDA VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Nitel araştırma süreci doğası gereği oldukça esneklik. Bu esneklik araştırma sürecinin belirli aşamaları arasında sürekli etkileşim ve ilişkiyi ön plana çıkarmaktadır. Nitel araştırmanın aşamaları doğrusal bir süreç içinde değil, etkileşime dayalı bir süreç içinde gerçekleşmektedir. Ancak bu süreci yönlendiren temelde araştırmayı başlatan araştırma problemidir. Nitel araştırma sürecinin tüm aşamaları olduğu gibi veri toplama aşaması da bu araştırma probleminin niteliğine bağlı olarak şekillenir ve diğer aşamalarla etkileşimli bir şekilde süreç yönlendirilir.

VERİ NEDİR VE TÜRLERİ NELERDİR?

Veri, bilimsel araştırmalarda sonuca varmak için ihtiyaç duyulan işlenmemiş kanıtlar ya da göstergelerdir. Veriler bireylerin herhangi bir konuya ilişkin görüş, beklenti veya tutumları olabileceği gibi, bir nesnenin boyutu, rengi, ağırlığı vb. farklı değişkenlerden de oluşabilir. Her araştırmanın verisini o araştırmanın araştırma sorularına cevap verebilecek olan bilgi kaynakları oluşturur. Araştırmalarda kullanılan veriler olgusal ve yargısal veriler olmak üzere iki grupta incelenebilmektedir. Olgusal veriler; doğrudan ölçülebilen, tekrarlanabilen, nesnel nitelik taşıyan, kişisel yargılardan bağımsız olarak var olan verilerdir. Yargısal veriler ise öznel nitelik taşıyan, dolaylı olarak ölçülen ve yorumlama gerektiren verilerdir. Nitel araştırmaların doğası gereği çoğunlukla görüş, beğeni ve tutum gibi yargısal verilerin toplanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

NİTEL VERİ TOPLAMA VE ÖZELLİKLERİ

Veri toplama nicel ve nitel araştırmalarda birçok açıdan benzerlik göstermektedir. Ancak nitel araştırmanın kendi dinamikleri ile bağlantılı olarak bilimsel araştırmanın bütün süreçlerinde olduğu gibi veri toplama süreçlerinde de farklılaşan yönleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda aşağıda nitel araştırmaların temel özelliklerinin her birinin veri toplama sürecine yansımaları açıklanmıştır. Doğal ortama duyarlılık: Nitel araştırmalarda veriler genellikle araştırma probleminin ele aldığı konunun geçtiği doğal ortamlardan herhangi bir manipüle işlemi yapılmadan toplanmalıdır. Araştırmacının katılımcı rolü: Nitel araştırmalarda araştırmacı, araştırma sürecinin doğal bir parçası hâline gelerek katılımcı bir rol üstlenmektedir. Bu kapsamda veri kaynaklarına yakın bir şekilde gözlem, görüşme ve doküman inceleme faaliyetlerini yürütmektedir. Bütüncül yaklaşım: Nitel araştırmalarda bütünün parçalardan daha anlamlı olduğu kabul edilmektedir. Bu kapsamda toplanılan verilerin de bütüncül bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir. Algıların ortaya konması: Nitel araştırmalarda araştırmaya katılan katılımcıların araştırma konusu olan olay ya da olgular ile ilgili algı ve deneyimlerinin ortaya konulması gerekmektedir. Araştırma deseninde esneklik: Nitel araştırmalarda veri toplama süreci esnek bir yapıya sahiptir. Araştırmacı topladığı verileri eş zamanlı olarak analiz ederek; veri toplama aracının araştırmaya uygunluğunu değerlendirip güncelleme yapabileceği gibi verilerin doygunluğa ulaşıp ulaşılmadığına da karar verebilir. Tümevarımcı analiz: Nitel araştırmalarda araştırmacı topladığı verileri kodlama, kategorilendirme ve ana temalar oluşturma adımlarını izleyerek tümevarımsal bir yaklaşımla araştırılan sonuca ulaşmaya çalışmaktadır.

NİTEL ARAŞTIRMALARDA VERİ KAYNAKLARI

Nitel araştırmalarda araştırmacılar farklı veri kaynaklarından bilgiler toplayabilirler. Bu veri kaynakları genel olarak insanlar, belgeler ve canlı veya cansız öteki varlıklardır. Nitel araştırma sürecinde hangi veri kaynağından veri toplanacağı ilgili araştırmanın amacı ve araştırma soruları ile doğrudan ilgilidir. Bu kapsamda araştırmacılar bireylerin herhangi bir konuya ilişkin bilgi, deneyim veya görüşlerine başvurabilecekleri gibi bilgi birikiminin en emin yollarından biri olan belgelere de başvurabilirler. Bu iki kaynak türünün yanı sıra canlı veya cansız öteki varlıklar da nitel araştırmalarda sıklıkla başvurulan veri kaynaklarıdır.

NİTEL ARAŞTIRMALARDA VERİ TOPLAMA SÜREÇLERİ

Nitel araştırmalarda veri toplama süreci araştırma sürecinin birçok aşaması ile etkileşimli bir şekilde yürütülmektedir. Dolayısıyla nitel araştırmalarda veri toplama sürecinin bu aşamalardan bağımsız olarak açıklanması sürecin anlaşılması için yeterli olmayacaktır. Bu doğrultuda nitel araştırmalarda veri toplama süreçleri 3 temel aşamada ele alınabilir. Bunlar; ayrıntılı planlama, ön deneme ve geliştirme ve uygulama aşamalarıdır. Ayrıntılı Planlama Bilimsel araştırmalarda veri toplama planlı ve sistemli bir sürecin takip edilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle nitel araştırmaların veri toplama sürecinde ayrıntılı planlama yapılması oldukça önemlidir. Aşağıda ayrıntılı planlama aşamasında yapılması gerekenler kısaca açıklanmıştır: Araştırma Sorularının Geliştirilmesi: Nitel araştırmalarda

veri toplama aşamasına geçilmeden önce araştırılacak konu, olay ya da olgulara ilişkin araştırma sorularının belirlenmesi gerekmektedir. Araştırma sorularının belirlenmesi tüm bilimsel araştırma sürecine rehberlik etmektedir. Alanın/Örneklemin Belirlenmesi: Nitel araştırmalarda araştırma sorularını en iyi şekilde açıklayabilmek amacı ile örneklem belirlenir.

Nitel araştırmalarda araştırmacının ilgili alanı yakından incelemesi ve imkân varsa katılımlı gözlem kullanarak verileri ilk elden toplaması gerekmektedir. Araştırmacı Rolünün Belirlenmesi: Nitel araştırmalarda araştırmacı, araştırma konusu ile ilgili alanda zaman harcayan, alanı analiz ederek tanıyan, gerektiği noktada ilgili alana katılan ve deneyimler kazanan kişi rolündedir. Veri Toplama Araçlarının/Stratejilerinin Geliştirilmesi: Nitel araştırmalarda genellikle gözlem, görüşme ve doküman inceleme yöntemlerinden faydalanılmaktadır. Veri toplama sürecinde kullanılacak yöntem veya yöntemler belirlendikten sonra veri toplama araçları geliştirilir. Ön Deneme ve Geliştirme Nitel araştırmalarda veri toplama sürecinin ön deneme ve geliştirme aşamasında ayrıntılı planlama aşamasında geliştirilen veri toplama planının uygulamaya geçirilmeden önce denenmesi mantığı esas alınmaktadır.

Pilot uygulama ve geliştirme olarak adlandırabileceğimiz bu aşama, geliştirilen veri toplama planının araştırma amacına uygunluğunun değerlendirildiği ve bu doğrultuda yapılması gereken değişiklik ve geliştirmelerin yapıldığı aşamadır. Uygulama Nitel araştırmalarda veri toplama sürecinin uygulama aşaması, geliştirilen veri toplama planının uygulamaya aktarılma sürecidir. Bu süreçte araştırmacı verileri toplar ve analiz eder. Verilerin toplanması ve analizi sürecinde yapılması gerekenleri aşağıda kısaca açıklanmıştır: Veri Toplama (Görüşme, Gözlem, Doküman İncelemesi): Nitel araştırmalarda veri toplama aşamasında görüşme, gözlem veya doküman inceleme yöntemlerinden biri veya birden fazlası kullanarak bilgi toplanır. Veri Analizi: Nitel araştırmalarda veri toplama sürecinde elde edilen verilerin analiz edilmesinde genellikle iki farklı analiz yöntemi kullanılmaktadır. Bunlar; betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleridir.

NİTEL VERİ TOPLAMA YÖNTEMLERİ

Nitel araştırmaların veri toplama sürecinde görüşme, gözlem ve doküman inceleme yöntemleri kullanılmaktadır. Hangi veri toplama yönteminin ve bununla paralel olarak hangi veri toplama aracının kullanılması gerektiğine ilgili çalışmanın amacı ve araştırma sorularından hareketle karar verilmektedir. Gözlem Gözlem, herhangi bir ortamda farklı veri kaynakları tarafından geliştirilen davranış ya da olayların ayrıntılı olarak incelenmesine dayalı bir veri toplama yöntemidir. Bir başka ifadeyle gözlem, bilimsel araştırmalarda elde edilmek istenen verilerin ilgili veri kaynağından (birey, topluluk, doğa vb.) çıplak gözle ya da bir araç kullanarak izlenme sürecidir. Gözlem yönteminin avantajları:

- Sözel olmayan davranışlara yönelik veri elde etme
- Gerçek temsili yüksek olan doğal çevreden veri toplama
- Uzun süreli verileri toplama Gözlem yönteminin sınırlılıkları:
- Gözlemcinin gözlem sürecini etkileyebilmesi
- Dış etkenlerin kontrol edilememesi
- Veri analizinin zor olması
- Küçük örneklemelerden veri toplama imkânı sunması
- Gözlem alanına girişte güçlüklerin yaşanması
- Gizliliğin ortadan kalkması Gözlem türleri Gözlem yöntemi yapılandırma ve gözlemcinin gözlem sürecine katılım durumuna göre farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Yapılandırılma durumuna göre gözlem; yapılandırılmamış ve yapılandırılmış olmak üzere iki farklı şekilde yürütülmektedir. Yapılandırılmamış gözlem, veri toplama öncesinde bilgiyi toplama ve kaydetmeye yönelik yapılandırmanın yapılmadığı, gözlemcinin veri toplama sürecinde özgür olduğu gözlem türüdür. Yapılandırılmış gözlem ise veri toplama öncesinde toplanacak olan verilere ilişkin sistematik bir yapının kullanıldığı gözlem türüdür. Araştırmacının katılımcı rolüne göre gözlem; katılımcı gözlem ve katılımcı olunmayan gözlem olmak üzere iki farklı şekilde yürütülmektedir. Katılımcı gözlem, gözlemcinin katılım sürecinde gözlem yapılan grubun bir üyesi olarak gözlem sürecini yürüttüğü gözlem türüdür. Katılımcı olmayan gözlem ise gözlemcinin gözlemlenen birime herhangi bir şekilde dışarıdan hiç bir etki etmeden gözlem işlemini yaptığı yöntemidir. Görüşme Görüşme, bireylerin herhangi bir konuya ilişkin duygu, düşünce, deneyim, inanç ve görüşlerinin belirlenmesi amacıyla kullanılan veri toplama yöntemidir. Görüşme yöntemi, gözlem yönteminde olduğu gibi bir nitel araştırmada tek başına kullanılabilmesi gibi farklı veri toplama yöntemleriyle birlikte de kullanılabilir. Görüşme yönteminin avantajları:

- Zengin veriye ilk ağızdan ulaşılması
- Sözel olmayan davranışların gözlenebilmesi
- Görüşme sürecine anında müdahalede bulunulabilmesi
- Görüşme sürecinde soruların sırasında ve kapsamında değişiklikler yapılabilmesi
- Yanıt oranının oldukça yüksek olması • Görüşme ortamının kontrol altına alınabilmesi
- Elde edilen verilerin veri kaynağına teyit ettirilebilmesi

Görüşme yönteminin sınırlılıkları:

- Maliyetli ve zaman alıcı olması
- Görüşülmek istenen bireylere ulaşma ve randevu alma güçlüğü
- Görüşmecinin katılımcı üzerinde psikolojik baskı oluşturma riski
- Görüşmecinin, katılımcının yanıtlarını yanlış anlama riski
- Bireylerin sosyal kabul görececek fikirler yansıtma çabası içine girmesi Görüşme türleri Görüşme türleri yapılandırma ve görüşmeye aynı anda katılan kişi sayısına göre farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır.

Yapılandırılma durumuna göre görüşme; yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış olmak üzere üç farklı şekilde yürütülmektedir. Yapılandırılmış görüşme, görüşme sorularının kapsamının ve sırasının önceden net bir şekilde belirlendiği görüşme türüdür. Yapılandırılmamış görüşme ise görüşme sorularının ve soruların sırasının sabit olmadığı ve görüşme sürecinde şekillendiği görüşme türüdür. Görüşmeye aynı anda katılan kişi sayısına göre görüşme, bireysel ve odak grup görüşmeleri olmak üzere iki farklı şekilde yürütülebilir. Bireysel görüşme türünde aynı anda yalnızca bir görüşmeci veri toplanmaktadır. Odak grup görüşmesinde ise aynı anda 4-8 kişiden veri toplanmaktadır. Doküman İnceleme Doküman inceleme yöntemi, araştırılması gereken olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı, sözlü ya da görsel materyallerin (fotoğraf, video vb.) incelenmesidir. Doküman inceleme yönteminin kendi içerisinde avantaj ve sınırlılıkları bulunmaktadır.

Doküman inceleme yönteminin avantajları:

- Kolay ulaşılamayacak önelere ait bilgilere erişebilme
- Uzun bir süreçte üretilmiş farklı türlerdeki dokümanlardan veri toplayabilme
- Çalışma örnekleminin rahatlıkla büyütülebilmesi
- Zaman, emek ve para açısından ekonomiklik
- Araştırmacının kendi çalışma planına göre veri toplayabilmesi

Doküman inceleme yönteminin sınırlılıkları:

- İncelenen dokümanların olası yanlışlık ile üretilmesi
- Dokümanlara erişim zorluğu
- Sözel olmayan davranışlara yönelik veri elde edememe
- İncelenen dokümanların standart bir formatının olmaması
- Kodlama ve analiz zorluğu Doküman inceleme yöntemiyle veri toplama süreci Doküman inceleme yöntemi ile veri toplama sürecinde belirli sistematik bir süreç izlenmektedir. Bu süreçte dokümanlara ulaşma, dokümanların orijinalliğini kontrol etme, dokümanların anlaşılması, verilerin analizi ve verilerin kullanılması aşamaları izlenmektedir.

NİTEL VERİ TOPLAMA SÜRECİNDE ETİK UNSURLAR

Bilimsel araştırmaların her aşamasında olduğu gibi nitel araştırmaların veri toplama sürecinde de dikkat edilmesi gereken etik unsurlara aşağıda kısaca yer verilmiştir. Katılımcıları Bilgilendirme Nitel araştırmalarda veri toplarken katılımcılara araştırma hakkında birçok farklı detaya ilişkin veriler sunularak bireylerin araştırmaya gönüllü katılımı sağlanmalıdır. Katılımcı-Araştırmacı İlişkisini Belirleme Nitel araştırmalarda araştırmacı veri kaynağı olan bireylerle oldukça fazla zaman geçirebilmektedir. Bu sürecin etik kurallara uygun bir şekilde yürütülmesi için katılımcı ve araştırmacı arasındaki ilişkinin sınırlarının net bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Doğru Veri Toplama Araçlarını Kullanma Nitel araştırmaların veri toplama sürecinde araştırmacının amacı ile bağlantılı olarak veri toplama araçlarından uygun olanın seçilmesi ve kullanılan araçların geçerliği ve güvenilirliğinin kontrol altına alınması gerekmektedir. Veri Toplanılan Yerin Doğal Yapısını Koruma Nitel araştırmalarda gözlem, yaygın olarak kullanılan bir veri toplama yöntemidir. Araştırmacı gözlem sürecinde gözlemlenen birim ne olursa olsun ilgili birimin doğal yapısını korumaya özen göstermelidir. Verileri Saklama Nitel araştırmalarda veri toplama sürecinde hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın elde edilen verilerin arşivlenerek güvenilir bir şekilde saklanması ve istenildiği zaman kolaylıkla ulaşılarak kontrol edilebilmesi gerekmektedir.

Ünitenin Amacı Bu bölümde nitel araştırmalarda temel veri toplama teknikleri arasında yer alan görüşme ve gözlem teknikleri detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Görüşme Tekniği Nitel araştırmalarda en sık başvurulan veri toplama tekniği olan görüşme, önceden belirlenmiş ve belli bir amaç için yapılan soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı etkileşimli bir iletişim süreci olarak tanımlanmaktadır. Görüşmenin Kullanım Amaçları Görüşme genel olarak üç amaç için kullanılmaktadır.

Bunlar:

- Temel bir veri toplama aracı olarak kullanılabilir.
- Herhangi bir alanda kullanılabilecek nicel bir ölçme aracı geliştirebilmek için bir araç olarak kullanılabilir.
- Gözlem, doküman incelemesi veya diğer veri toplama teknikleriyle birlikte kullanılabilir.
- Görüşmenin Güçlü ve Zayıf Yönleri Güçlü yönleri;
- Araştırmacının ek sorular sormasına, katılımcı tarafından anlaşılmayan soruları tekrarlamasına veya soruları farklı şekillerde sormasına imkân vererek derinlemesine bilgi elde etmesine fırsat vermektedir.
- Yanıt alma oranı yüksektir.
- Katılımcıların beden dilinin gözlemlenmesi ve kayıt altına alınması yoluyla söylediklerinin geçerliği hakkında araştırmacının yorum yapabilmesine imkân vermektedir.
- Bazı katılımcılar yazmaya karşı isteksiz davranırken, görüşme sırasında rahatça konuşarak düşüncelerini açık bir şekilde ifade edebilmektedirler.
- Araştırmacının ortamda olması sebebiyle katılımcıyı etkileyebilecek ya da rahatsız edebilecek değişkenleri kontrol altına alması anket gibi veri toplama araçlarına göre araştırmanın geçerliğini artırmaktadır.
- Katılımcıların vermiş oldukları anlık tepkilere bağlı olarak araştırmacının araştırma problemiyle ilgili önceden tahmin etmediği yeni verilere ulaşmasına böylece araştırmaya farklı açılardan yaklaşabilmesine fırsat vermektedir.
- Okuryazar olmayan kişilerden veri toplamayı mümkün kılmaktadır.

Zayıf yönleri ise;

- Görüşme zaman ve maliyet gerektirmektedir.
- Görüşme de bazen istenilen verim elde edilemeyebilir.
- Araştırmacının, katılımcı üzerinde etki oluşturması güvenilirliği düşürebilmektedir.

Görüşme Türleri Görüşme yapılandırılma boyutlarına ve görüşmeye aynı anda katılan kişi sayısına göre farklı şekilde sınıflandırılır. Aynı anda katılan kişi sayısına göre bireysel ve odak grup olarak ikiye ayrılırken, yapılandırılma boyutlarına göre yapılandırılmış görüşme, yarı yapılandırılmış görüşme ve yapılandırılmamış görüşme olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Yapılandırılmış Görüşme: Yazılı olarak yapılabilecek bir araştırmanın sözlü olarak gerçekleştirildiği görüşme türüdür. Yapılandırılmış görüşmede tüm sorular her katılımcıya aynı sıra ve yazıldığı şekliyle yöneltilir ve katılımcıların cevapları kaydedilir.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme: Açık uçlu sorularla gerçekleştirilen görüşme türüdür. Bu tür görüşme esnasında katılımcının verdiği cevapları derinleştirmek ve netleştirmek amacıyla farklı soruların sorularak konunun derinlemesine incelenmesine, farklı düşüncelerin ortaya çıkarılmasına ve yeni fikirlere ulaşılmasına yardım eder.

Yapılandırılmamış Görüşme: Bir konuyla ilgili yeterli bilgiye sahip olunmayan durumlarda kullanılan görüşme türüdür. Bu görüşme türünün iki önemli özelliği araştırmacıya esneklik sağlaması ve keşfetme fırsatı vermesidir. Konu ana hatlarıyla belli olmakla birlikte önceden hazırlanan sorular sorulmaz. Görüşmeler aynı anda görüşülen kişi sayısına göre ise bireysel görüşme ve odak grup görüşmesi olmak üzere iki grup altında sınıflandırılır. Bireysel görüşmeler araştırmacının tek bir birey ile yüz yüze görüşmesi şeklinde gerçekleştirilirken, odak grup görüşmelerinde görüşmeci bir grup ile aynı anda görüşme yapar.

Görüşme Sürecinin İşleyişi Yukarıda bahsedildiği gibi farklı görüşme türleri bulunmasına karşın görüşme sürecinin yönetimi açısından birçok şey benzerdir. Bütün görüşmelerde görüşme formunun hazırlanması ve test edilmesi, görüşme için hazırlıkların yapılması ve görüşmenin gerçekleştirilmesi aşamaları ortaktır. Görüşme Formunun Hazırlanması Görüşme formu hazırlanırken dikkat edilmesi

gereken bazı noktalar vardır. Bunlar:

- Sorular katılımcıların anlayabileceği basitlikte ve açıklıkta olmalıdır.
- Genel ve soyut sorular yerine odaklı sorular sorulmalıdır.
- Görüşme soruları evet-hayır şeklinde yanıtlanabilecek kısa cevaplı sorulardan değil “neden”, “niçin”, “nasıl” gibi soru kelimelerini içeren açık uçlu sorulardan oluşmalıdır.
- Araştırmacı, katılımcılara soruları anlaşılır hâle getirmek amacıyla ipucu vermelidir ama yönlendirmeden kaçınmalıdır.
- Aynı anda birden fazla soru sorulmamalıdır. • Araştırmanın amacına uygun olarak sorular mantıklı bir şekilde düzenlenmelidir. Görüşme Formunun Gözden Geçirilmesi ve Test Edilmesi Görüşme öncesi hazırlıklar
- Görüşmenin nerede yapılacağına karar verilmelidir.
- Görüşmenin yapılacağı zaman belirlenmelidir.
- Görüşme aşırı derecede uzun sürmemelidir.
- Bir günde kaç görüşme yapılacağı planlanmalıdır.

Görüşmenin gerçekleştirilmesi Görüşmenin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi için aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi gerekir:

- Araştırmacı mevcut normlara göre ya da katılımcılarınkine benzer bir kıyafet giymelidir.
- Araştırmacı, arkadaş canlısı, rahat ve cana yakın olmalıdır.
- Araştırmacı, katılımcıyı görüşmeye ısındırmak için onunla birkaç dakikalık kısa bir sohbet yapmalıdır.

• Görüşme sorularına geçmeden önce araştırmacı görüşmenin amacını kısaca açıklamalıdır.

• Görüşme çift yönlü gerçekleşen bir iletişim sürecidir. Katılımcıyı sorgulama işi değildir.

Dolayısıyla görüşmeler araştırmacı ile katılımcının karşılıklı etkileşimiyle gerçekleştirilmelidir.

• Araştırmacı, katılımcının cevaplarını zaman zaman gerek sözlü olarak gerekse beden diliyle takdir etmelidir.

• Araştırmacı görüşmenin kontrolünü elinde tutmalıdır.

• Görüşme sonunda katılımcıya görüşmeyle ilgili eklemek istediği bir şey olup olmadığı sorulmalıdır.

• Yapılandırılmış görüşmelerde sorular görüşme formuna bağlı kalınarak sorulmalıdır.

Görüşme Verilerinin Kaydedilmesi ve Yazıya Aktarılması Görüşme verileri ses kayıt cihazıyla veya görüşme esnasında ve görüşme sonrasında alınan notlarla kaydedilebilir. Ses kayıt cihazı görüşme esnasında söylenenlerin eksiz olarak kaydedilmesini garanti altına alarak veri kaybı olmasına engel olur. Görüşmenin adım adım, rahat bir şekilde ve zaman kaybı olmadan yürütülmesini sağlar. Görüşme verilerinin kaydedilmesinde ikinci yol görüşme sırasında not almaktır. Görüşme esnasında not alma soruların ve sondaların yeniden düzenlenmesine ve katılımcının anlık tepkilerinin, jest ve mimiklerinin kaydedilmesi yardımcı olur. Üçüncü yol ise görüşme bittikten sonra görüşme sırasında konuşulanların yazıya aktarılmasıdır. Bu yol en az tercih edilen yoldur. Araştırmacı görüşme sırasında konuşulan önemli noktaları unutabilir.

Gözlem Tekniği Gözlem teknik araştırmada ihtiyaç duyulan verilerin insan, toplum ya da doğa gibi belli hedeflere odaklanılarak çıplak gözle ya da bir araç kullanılarak izlenmesi yoluyla toplanması süreci olarak tanımlanmaktadır. Gözlem, insanlar hakkında gerçek ve ilk elden veri toplamanın önemli bir yoludur. Gözlemin Kullanım Amaçları Görüşmede olduğu gibi gözlem de farklı amaçlar için kullanılabilir. Bunlar: • Tek başına bir veri toplama aracı olarak kullanılabilir. • Araştırmanın başlangıç aşamasında keşif amaçlı kullanılabilir. • Diğer veri toplama araçlarından elde edilen verileri desteklemek ya da tamamlamak için kullanılabilir.

Gözlemin Güçlü ve Zayıf Yönleri Güçlü yönleri;

- Davranışın doğal ortamında, doğrudan ve derinlemesine incelenmesine imkân vermektedir.
- Sözel davranışların yanında sözel olmayan davranışlarında irdelenmesine olanak sağlamaktadır.
- Araştırmacının, katılımcılarla istediği kadar aynı ortamda kalmasının araştırmacı ve katılımcılar arasında daha samimi bir ilişkinin ortaya çıkmasına ve daha güvenilir veriler elde edilmesine fırsat vermektedir.

Zayıf yönleri ise;

• Araştırmacının varlığı katılımcıları rahatsız edip gerçek davranışlarını yansıtmamalarına sebep olabilmektedir.

• Araştırma bulguları gözlemcinin ön yargıları ve bakış açısından etkilenebilmektedir.

• Gözlem sırasında video kamera ya da ses kayıt cihazının kullanılmadığı durumlarda araştırmacı not alırken bazı önemli noktaları gözden kaçırabilmektedir.

• Gözlemin doğasından dolayı araştırmayı etkiyebilecek dış etkenlerin kontrol altına alınmama ihtimali bulunmaktadır.

• Veri toplama sürecinin uzun olması, araştırma ortamında bulunulması gibi sebeplerden dolayı diğer araştırma türlerine göre örneklemin küçük olması, maliyet yüksekliği ve iyi bir gözlemci yetiştirilmesinin zorluğu gözlemin diğer zayıf yönleri arasında yer almaktadır.

Gözlem Türleri Yapılandırılma boyutuna göre gözlemler:

Yapılandırılmış Gözlem: Güvenilir araştırma verileri elde etmek için tüm gözlem sürecinde yapılacak her şeyin standart hâle getirildiği gözlem türüdür. Teyit amaçlı, yani hipotezleri test etmek için kullanılır.

Yarı Yapılandırılmış Gözlem: Görüşmelerde olduğu gibi yapılandırılmış ve yapılandırılmamış gözlemin arasında yer alan ve kısmen yapılandırılmış yönleri varken kısmen de gözlem sırasında ilave notlar almaya ve gözlenen davranış veya olayların nasıl ve ne şekilde gerçekleştiğini ifade etmeye fırsat veren gözlem türüdür.

Yapılandırılmamış Gözlem Yaklaşımı: Bilginin ne ile toplanacağı ve nasıl kaydedileceği konusunda araştırmacıya önemli derecede serbestlik sağlayan gözlem türüdür. Genellikle doğal ortamlarda keşfetme amaçlı yapılır. Katılımcı durumlarına göre gözlemler: Tam Katılımcı Gözlem:

Araştırmacının grubun bir üyesi gibi davrandığı ve kimliğinin gizli kaldığı gözlem türüdür.

Araştırmacı grupla uzun süre vakit geçirir ve geniş alan notları alır. Gözlemci Olarak Katılımcı: Araştırmacının grubun üyesi olmadığı ve bir gözlemci olarak gruba katıldığı bilindiği gözlem türüdür.

Katılımcı Olarak Gözlemci: Araştırmacının katılımcılar tarafından bilindiği fakat gözlem sürecinde ortamdaki faaliyetlerde rol almadığı gözlem türüdür. Tam Gözlemci: Araştırmaya katılan bireylerin araştırmacı tarafından gözlemlendiklerinin farkında olmadıkları ve araştırmacının ortamın dışında olduğu gözlem türüdür. Gözlem Sürecinin İşleyişi Gözlem formunun hazırlanması Gözlem sürecinde her şey gözlemlenemez.

Araştırmacı gözleme başlamadan önce neyi, nasıl gözlemleyeceğine karar vermelidir.

- Gözlem formunda gözlemlenmek istenen olay, olgu ya da davranışlara birbirleriyle ilişkilendirilerek tüm boyutlarıyla yer verilmelidir.
- Gözlemlenen olay, olgu ya da davranışlar yaşanan ortam içerisinde şekillendiğinden ve anlam kazandığından bütün gözlem çalışmalarında gözlemlenen ortamın fiziki yapısı betimlenmelidir.
- İnsan davranışlarının önemli bir yönünü oluşturan iletişim ve iletişim örüntülerinden meydana gelen sosyal boyuta da gözlemlerde yer verilebilir.
- İnsanların gözlemlenen ortamda ne tür etkinlikler yaptıkları ve bu etkinlikleri nasıl gerçekleştirdikleri gözlemlenebilir.
- Her ortamda kendine özgü farklı bir iletişim süreci yaşanması sebebiyle ortamda oluşan dilin gözlemlenmesi önemlidir.

Gözlem Formu Türleri Yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olmak üzere üç çeşit gözlem formu vardır.

Yapılandırılmış Gözlem Formları: Gözlemlenecek davranış, olgu ya da olayların meydana gelip gelmediğini meydana geliyorsa hangi sıklıkla meydana geldiğini belirlemede kullanılan formlardır.

Yarı-Yapılandırılmış Gözlem Formları: Yapılandırılmış gözlem formuna benzer bir form olmasına karşın araştırmacının gözlem yapılan ortamla ilgili notlar almasına imkân veren kısmı da içerir.

Yapılandırılmamış Gözlem Formları: Araştırmacının gözlemlerini yazarak not etmesidir. Bu gözlem formunu kullanan araştırmacı mevcut durumu gerçekleştirdiği şekliyle ayrıntılı olarak aktarmalıdır.

Gözlem Formunun Gözden Geçirilmesi ve Test Edilmesi Gözlem formunda yer alan maddelerin araştırmanın amacıyla uyumlu olması gerekmektedir.

Dolayısıyla maddelerin araştırmanın amacına uygun olup olmadıklarının incelenmesi önemlidir.

Araştırmacı gözlem formunu alanında uzman kişilere gösterip görüşlerini almalıdır. Gözlem Öncesi Hazırlıklar ve Gözlemin Gerçekleştirilmesi

- Gözlemlenecek olay, olgu ya da davranışın en iyi şekilde anlaşılmasına yardım edecek bir alan seçilmelidir.
- Başlangıçta yavaşça ve dikkatlice hareket edilmeli, alanla ilgili genel bir görüş edinilmeli, sınırlı notlar alınmalıdır.
- Neyin ve kimin gözlemleneceği, ne kadar süre ve nerede gözlem yapılacağı belirlenmelidir.
- Araştırmacı başlangıçta rolünü belirlemelidir. • Alan ve kişilerle ilgili en iyi anlayışa ulaşmak için uzun süreli gözlemler yapılmalıdır.
- Gözlem boyunca notları kaydetmek için gözlem formu tasarlanmalıdır.
- Gözlem boyunca hangi bilginin kaydedileceğine dikkat edilmelidir.
- Betimleyici ve yansıtıcı alan notları tutulmalıdır.
- Araştırmacı gözlem boyunca dikkat çekmemelidir. • Araştırmacı gözlemden sonra alandan yavaşça çekilmelidir. Gözlem Verilerinin Kaydedilmesi Gözlem verilerinin kaydında alan notları, video kamera ya da ses kayıt cihazı ve fotoğraflar kullanılabilir. Nitel gözlemlerde en sık kullanılan veri kaydetme aracı alanda alınan notlardır. Araştırmacı gözlem sırasında not alır ve bunları daha sonra ayrıntılı olarak yazıya aktarır. Bir diğer veri kaydetme şekli video kameradır. Video kamera maliyetli ve dikkat çekici olması sebebiyle sınırlılıklara sahiptir. Buna karşın verilerin tekrar incelenmesi ve derinlemesine analiz edilmesi için yararlıdır. Ses kayıt cihazı da gözlem sırasında kullanılabilir. Bir diğer veri kaydetme aracı fotoğraflardır. Özellikle video kamera ile çekimin mümkün olmadığı durumlarda fotoğrafların kullanılması ortamın betimlenmesi açısından araştırmacıya büyük kolaylık

sağlar.

Nitel Veri Analizi

Bilimsel araştırmanın en önemli aşamalarından biri de toplanan verilerden sonuç çıkarmak için verilerin analiz edilmesidir. Bilimsel araştırmanın en çok emek isteyen, bilim insanlarını en çok zorlayan onların özgünlüğünü en çok gerektiren aşamalarından biri toplanan verilerin analizi aşamasıdır. Analiz edilerek sonuç çıkarılmayan verilerin bilim açısından bir değeri yoktur. Bilim insanları elde edilen verileri analiz ederek veri setindeki ilişkileri ortaya çıkarır. Bu anlamda analiz; verilerle çalışmayı, onları organize etmeyi, onları anlaşılır hâle getirmeyi, parçalara ayırmayı, onları sentezlemeyi, onlar arasında ilişkiler bulmayı, veriler içinde neyin önemli neyin önemsiz olduğunu belirlemeyi ve okuyuculara nelerin sunulacağını belirlemeyi içerir. Sosyal bilimlerde toplanan veriler analiz edilmeden önce çok karmaşık hâldedir. Veri analizi ile verilere bir düzen verilmiş olur. Veriler analiz edildiğinde bir anlam kazanırlar. Veri setinde bulunan ilişkilerin daha çok genelleme olarak ortaya konulması nicel araştırma yönteminde daha sık rastlanan bir sonuçtur. Nitel araştırma yönetiminde ise toplanan veri setindeki ilişkiler daha çok iyi yapılandırılmış açıklamalar ile ortaya konulmaktadır.

Nitel verilerin analizi, özgünlük, çeşitlilik, esneklik ve yaratıcılık gerektirmektedir. Araştırmacı elde ettiği veri setine uygun olarak mevcut veri analizi yöntemlerini ve süreçlerini de gözden geçirerek en uygun analiz yöntemini geliştirerek verilerini analiz etmeye çalışır. Nitel analizde standartlaştırılmış veri analiz yöntemleri yerine analizde özgün ve esnek yöntemler kullanılır. Nitel verilerin anlamı, verilerin ne kadar ve sıklıkta olduğundan daha önemlidir. Nitel Veri Analizi Adımları Nitel veri analizi araştırma sürecinin geneline yayılacak şekilde yapılır. Analiz; verilerin düzenlenmesi, analiz için bir yöntem seçilmesi, verilerin kodlanması, kodlamanın tekrarlanması ve kodların organize edilmesi adımlarından oluşmaktadır. Araştırmacı veri analizine topladığı verileri analiz için düzenlemek ile başlar. Analiz için hazırlık aşamasında mülakat ile toplanan verilerin yazılı dökümünün oluşturulması da bulunmaktadır. Mülakat sırasında yapılan konuşmalar olduğu gibi yazılı metin hâline getirilir. Araştırmacı elde ettiği verileri önceden var olan bir kavramsal yapıyı kullanarak mı yoksa herhangi bir hazır yapı kullanmadan mı analiz edeceğine karar verir.

Veriler bir önceki adımda seçilen yöntemle göre kodlanır. Kodlama işlemi bir nevi verileri oluşturan cümlelerin veya paragrafların veya diğer veri parçalarının etiketlenmesidir. Kodlamalar arası tutarlılığı sağlamak için toplanan verilerin bir kısmı (genellikle %30'luk bölümü) farklı kişiler tarafından kodlanır ve sonuçta elde edilen kodlar arasındaki benzerlik oranına bakılır. Bütün veri seti kodlandıktan sonra kodlar aralarındaki ilişki veya benzerlikler dikkate alınarak yeniden düzenlenir. Bu düzenleme sırasında farklı gruplar altında toplanan kodlar yeniden adlandırılır. Temel olarak betimsel ve içerik olmak üzere iki farklı nitel veri analizi yöntemi bulunmaktadır. Betimsel Analiz Bu analiz yaklaşımı, genelde araştırma yapılan konu ile ilgili zengin alan yazının bulunduğu durumlarda tercih edilmektedir. Betimsel analiz için hazır analiz şemaları kullanılır. Dolayısıyla tümdengelimsel bir yol izlenir. Elde edilen veriler; belirlenen kod, kategori veya temalara göre düzenlenir. Analizde başka çalışmalar tarafından ortaya konulan kod, kategori veya temalar kullanılarak veriler analiz edilir.

Araştırmacı analiz yapmak için yeniden kod, kategori veya tema oluşturmamaktadır.

Betimsel analiz genel olarak aşağıdaki adımlar üzerinden yürümektedir:

- Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma,
- Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi
- Bulguların tanımlanması
- Bulguların yorumlanması

İçerik Analizi İçerik analizinde ise veriler özgün bir şekilde kodlanır. İçerik analizi; verilerin kelime, cümle, paragraf veya pasaj gibi analiz birimlerine ayrılarak derinlemesine incelenmesi sonucu kodların, temaların ve kategorilerin oluşturulmasıyla olay ve olguları açıklayan kavramların ortaya çıkarılması şeklinde tanımlanmaktadır. Bu analiz yönteminde tümevarım yaklaşımı kullanılır. İçerik analizinde verilerin her bir parçası öncelikle kodlanır daha sonra elde edilen kodlar, aralarındaki ilişki ve benzerliklere göre kategoriler altında sınıflandırılır. İçerik analizinde, verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların organize edilmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması aşamalarından oluşmaktadır. Son zamanlarda nitel veri analizi için hazırlanan bilgisayar programları analizi hızlandırmakta ve kolaylaştırmaktadır. Kategoriler de aralarında bir ilişki kurulabilirse temalar altında sınıflandırılır. Analizde en zor aşamaların çıkarıma dayalı olan

kategorilerin ve temaların oluşturulması aşamaları olduğu kabul edilmektedir. Nitel analiz ile elde edilen sonuçlar tablo, grafik ve şema gibi görsel araçlarla sunulabilmektedir. Ayrıca ulaşılan sonuçların desteklenmesinde de doğrudan alıntılara yer verilmektedir. Betimsel analizdeki gibi hazır kod, kategori veya temalar kullanılmaz. Veriler özgün bir biçimde verilerin içerikleri dikkate alınarak analiz birimlerine ayrılarak kodlanır ve kodlar arasında ilişkiler kurularak yeni bir kavramsal yapı oluşturulmaya çalışılır. İçerik analizinde veri kaybının yaşanması oldukça zordur. Ancak betimsel analize göre daha çok emek ve özgünlük gerektirmektedir.

Bilgisayarlı Nitel Veri Analizi Nitel verilerin analizi oldukça zahmetli bir iş olduğundan bilgisayar programları analiz işlemini önemli ölçüde hızlandırmakta ve kolaylaştırmaktadır. Verilerin kodlanması, kategori ve temaların oluşturulması, kodlamalar arası tutarlılığın hesaplanması, kodlama işlemlerinin sürekli gözden geçirilerek iyileştirmelerin sağlanması ve sonuçların görselleştirilerek sunulmasında nitel veri analiz programlarının önemli bir katkısı bulunmaktadır. Bu amaçla son zamanlarda özellikle HyperRESEARCH, QSR NVivo, ve ATLAS.ti. gibi programlar oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Kodlayıcılar arası tutarlılık yüzdesinin hesaplanmasında da bilgisayar programları önemli bir kolaylık sağlamaktadır. Farklı kişiler kullanıcı adı tanımlayarak aynı veri setini kodlayabilmektedir. Programlarda hangi kullanıcının veriyi kodlarken hangi kodlamaları yaptığı takip edilebilmektedir.

NİTEL ARAŞTIRMADA RAPORLAMA

Akademik yazım normal bir metin yazımından daha derin ve mümkün olduğunda nesnel yazılması gereken bir yazım türüdür. Bu nedenle diğer yazım türlerinden farklılaşmaktadır. Bu nedenle bu bölümde nitel araştırmanın raporlaştırma süreci üzerinde ağırlıklı olarak durulmaktadır. Nitel Araştırmada Raporlama Raporlaştırma bir araştırmanın ana unsurlarından birisidir. Bir çalışmanın araştırma sayılması için kamuya açık olması gereklidir. Nitel araştırmaların raporlanmasında bir takım zorluklar meydana gelmektedir. Raporlama işleminin zor olmasının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Birincisi, nitel araştırmada verilerin toplanması ile analizi sürekli ve eş zamanlı olduğundan bu aşamanın belli bir kesme veya durdurma noktası yoktur, yani her şeyi durdurup yazmaya başlamak şeklinde bir durum yoktur. İkincisi, çok miktardaki nitel verilerin ayıklanması, seçilmesi ve tutarlı bir anlatım içerisine yerleştirilmesi gerekmektedir. Sonuçta, bu verileri raporlaştırmak için standart bir format da yoktur. Nitel araştırmalarda araştırmacıların çalışmalarında yaptıklarını nasıl yazmaları ve araştırma raporunu nasıl düzenlemeleri gerektiğine ilişkin genel kabul gören, sistemli bir düzenlemenin olmadığı görülmektedir. Nitel araştırmacıdan beklenen sadece betimsel veri toplamak ve bunları mantıklı bir yapı içinde sunmak değildir. Nitel araştırmaların raporlaştırılmasında aşağıdaki özellikler dikkate alınmalıdır:

Alan yazın ile uygunluk: Araştırma, var olan alan yazınla ilişkilendirilmeli ve sonuçlar, bu alan yazın çerçevesinde tartışılmalıdır.

Bireylerin deneyimlerine uygunluk: Araştırma raporu alandaki uygulayıcıların deneyimleri açısından anlamlı olmalıdır.

İnandırıcılık: Araştırma raporunda yer alan anlatımların ve yorumların gerekçesi okuyucuya sunulmalıdır.

Önem: Bilimsel araştırmalar, uygulamaya ve kendinden sonra yapılacak araştırmalara ilişkin çeşitli çıkarımlarda bulunur. Bunlara yer vermeyen rapor, araştırmanın önemini zayıflatır.

Okunurluk: Araştırma raporu, mantıklı, akıcı bir dille yazılmalıdır. Araştırmanın yazımında ortak bir dil kullanmaya özen gösterilmelidir.

İlgililik: Rapor bizlere çalışmanın ne ile ilgili olduğunu veya nasıl sonuçlandığını anlatmalıdır.

Bulunduğu dönem: Verilerin toplandığı ortam(lar)ın sosyal ve tarihsel bağlamıyla ilgili net bir tablo sunulmalıdır.

Derinlemesine anlatım: Sıradan bir betimleme yerine daha derin olarak, kilit kavramların zaman içerisinde nasıl ortaya çıktığı, hangi değişkenlerin görüldüğü ve kaybolduğu, hangi kodların önemli sezgilere öncü olduğu görülmelidir.

Kesin sonuç odaklı: İyi bir rapor, okuyucunun araştırmacı ile paralel olarak kesin sonuçlara varabilmesini sağlamak için tercihen odaklı bir şekilde (kısa hikayeler, organize edilmiş alıntılar, fotoğraflar vb.) temel bilgileri sağlamalıdır.

Açıklılık: Son olarak araştırmacılar ulaştıkları sonuçları ve bunların işaret ettiği daha geniş anlamları düşünce ve eylem dünyalarındaki etkileri ile açık bir şekilde anlatmalıdırlar.

Nitel Araştırmada Raporlama Aşamaları Nitel araştırmanın raporlama aşamaları aşağıdaki gibidir.

• Hedef kitleyi belirleme

• Bir odak seçme

• Raporun çerçevesini belirleme

Okuyucu hedef kitleyi belirlemek İlgili araştırmanın sonuçlarıyla ilgilenen esas okuyucu; vatandaşlar, politikacılar, Mali destek sağlayan kişiler, bu işin uygulayıcıları, alanınızdaki araştırma dernekleri veya proje çalışmanızın değerlendirme kurulu üyeleri olabilir. Her okuyucunun araştırmaya farklı bir ilgisi olacaktır ve bir bakıma farklı bir yaklaşım gerekecektir. Araştırma sorusuyla ilgili herkes hedef kitleyi meydana getirmektedir.

Bir Odak Seçmek Odaklanma kimlere yönelik yazıldığına, araştırmanın orijinal amacına ve very analizi esnasında elde edilen çıkarımlara bağlıdır. Bir raporda odaklanılacak durumu belirlerken okuyucu, amaç ve veri analizi göz önüne alınabilir. Diğer bir önemli konu da araştırma için bazı odaklanmaların seçilmesidir. Odak bir amacı ifade eder ve sonra yapmayı taahhüt ettiklerinizi yaptırır. Bir odak ortaya koymak okuyucuya ne söylemek istediğinize karar vermek demektir. Bir veya iki cümleyle bunu ifade edebilirsiniz.

Raporun Çerçevesini Belirlemek Çerçeveyi belirlemek için uygulanabilir kolay bir yol, raporda

kapsam içerisinde yer alabilecek bütün konuları yazmaktır. Sonra, konular hedeflenen okuyucunun anlayabileceği bir şekilde düzenlenmelidir. Bütün araştırma raporları araştırma problemini tanımlayan, okuyucunun özelliklerine uygun, metodoloji hakkında bilgi veren bir giriş gerektirir. Raporun ana yapısı çeşitli şekillerde listelenen ve organize edilen konulara ilişkin bulguları ihtiva eder. Tartışma kısmında araştırma ve araştırma bulguları özetlenir ve bulgular üzerinde bazı yorumlar sunulur.

Çerçeveyi belirleme ile ilgili olarak kullanılan strateji, her bölüme tahsis edilecek sayfa sayısını tahmin etmektir. Yazmaya Başlama Yazı yazma, analitik araç, gereç ve malzemelerimizin başka bir parçası olarak ele alınmaktadır. Böylece kendimizi başkalarına anlatma, açıklama işini yaparak analizimizde tanımladığımız kavram ve ilişkileri ortaya koymaya ve bütünleştirmeye yardım ederiz. Nitel bir çalışmanın sonuçlarının raporlaştırılmasındaki temel süreç, durum veya bireylerin detaylı betimlenmesi ve katılımcılardan çoklu perspektifleri taşıyan tema ve betimlemeleri göstermek için verilerden tema ve betimlemelerin geliştirilmesidir.

Alıntılar, diyaloglar, görselleştirme ve özetleme araçları, metaforlar veya analogiler nitel araştırmanın aktarımında kullanılabilir stratejilerdendir. Başkalarının okuması için bir şey yazdığımızda kendimizi incelettirmeye ve eleştiriye açığz anlamına gelmektedir. Gerçekte eleştirilen fikirlerimiz olmakla birlikte, fikirlerimizi kendimizi geliştirme olarak görürüz.

Çok şey bilmediğimizden, yetersiz olduğumuzdan, belki de esas önemli olan kaynakları yollama göstermediğimizden, ileri sürdüğümüz görüşlerimizde bazı önemli noksanlıklar olduğundan ve benzeri gibi tespit edilmesinden korkarız. Bütün bu sebepler nedeniyle, her yazar bir taslak yazarak işe başlamalıdır. Raporun ilk taslağı yorum yapmaları için meslektaş, arkadaş veya ilgili kişilere verilebilir. Sizin kendi düzeltmelerinizle birlikte diğer kişilerin önerilerini de bir araya getirmek taslağınızı daha açık hâle getirecektir ki bu durum sizi çalışmayı son hâline getirme aşamasına yaklaştıracaktır. Araştırma raporunun özünü karşı tarafa doğru iletme için fikirlerin düzenli bir şekilde sunulması gerekir. Araştırma raporunun başından sonuna kadar kullanılan kelime, kavram ve temalarda süreklilik arz etmesi de gereklidir. Beklenmeyen anlarda değişen konu, zaman ve kişi eklemeleri okuyucunun kafasını karıştırır, belirsizlikten ve bahsi geçen durumlardan kaçınarak anlatımda akıcılık sağlanmış olur. Yüklemlerde kullanılan zamanda tutarlı olmak anlatımda akıcılığı artırır.

kaçınmak için eşanlamlı sözcükler kullanılabilir. Kısacası bir araştırmanın yazılması işi, görevleri küçük aşamalara bölerek daha kolay yapılabilir. Raporun düzeni için iyi düşünülmüş bir strateji ile bu iş yürütülebilir.

Nitel Bir Araştırma Raporunun Kapsamı Nitel araştırmayı rapor etme konusunda standart bir format yoktur. Nitel bir araştırma raporunun içeriği hem okuyucuların ilgisine hem de araştırmacının amacına bağlıdır. Nitel bir çalışmada verileri nasıl işleyeceğiniz, bulguları nasıl sunmayı planladığınızla bağlıdır.

Genel anlamda, nitel araştırmada bulguları yazmanın üç yolu vardır:

- Bir durum, dönem, olay ya da örneğin açıklanmasına yönelik olarak bir anlatı oluşturmak
- Alan notlarından ya da derinlemesine görüşmelerden ortaya çıkan ana temaları tanımlamak ve kelimesi kelimesine kapsamlı alıntılar yaparak bunları yazmak ve
- Ana temaların yaygınlığını ve dolayısıyla da önemini göstermek amacıyla bu verileri nicel hâle getirmek.

Nitel Araştırma Raporunun Bölümleri

Amaç, yöntem, bulgular ve yorum kısımlarından oluşmaktadır. Nitel Araştırmada Amaç Yazarlardan nitel araştırmalarında bu çalışmalarını, bütün çalışma amacı bağlamında değerlendirmeleri ve amaçlarını belirgin bir biçimde ifade etmeleri böylece okurun gerçekçi beklentiler oluşturmaları istenir. Çünkü araştırmanın amacı bir makalenin bütün bölümlerinin yazımına yön verir.

Nitel Araştırmada Yöntem Nitel araştırmanın yöntem bölümünde, çalışmanın nitel olduğu, çalışmanın altında yatan felsefenin ne olduğu (örn. sosyal yapılandırmacılık), nitel bir çalışmayı tanımlayan bazı özelliklerin neler olduğu anlatılır.

Nitel Araştırmalarda Bulgular ve Yorum Asıl araştırma amacı ne olursa olsun, çalışmalar az ya da çok analiz ve yorum gerektirir. Analiz ve yorumlayıcı ifadeler kullanılan araştırma metodolojisi ve yine araştırmanın asıl amacına göre birinin yoğunluğu değişebilir. Analiz, genel olarak anlaşılmiş, kabul görmüş, diğer bir ifadeyle standart hâle gelmiş gözlem yapma, ölçme, diğerleriyle "orada" olanın doğasıyla ilgili iletişim kurma amaçlı bir grup prosedür olarak tanımlar. Nitel veri analizi ise, nitel çalışmaların "en karmaşık" ve "en gizemli" aşamasını temsil eder. Analiz mümkün olduğunca güçlü ve sistematik olmalıdır.

Benzer biçimde, genelde analiz, yoruma göre daha çok kabul görse de yorum yapma bir araştırma makalesini daha güçlü kılabilir. Nitel araştırmada yorumlama, bulgulara benzer açıklamalar gibi görünür. Ancak bir ölçüde farklılıklar barındırmaktadır. Nitel araştırmacı, araştırma sorularının nitel bulgular ile nasıl yanıtladıklarına yer vermelidir. Aynı zamanda literatürdeki mevcut çalışmalar ile bulgular karşılaştırılabilir. Ancak bu yaklaşımlara ek olarak, nitel araştırmacılar, bulguları

anlamlandırırken kişisel deneyimlerini yansıtarak kişisel değerlendirmelerde de bulunabilirler.

Geçerlik ve güvenilirliği sağlamak nitel araştırmalar için daha da kritik bir durum teşkil etmektedir. Çünkü nitel araştırmalarda, araştırmacıların özneliği söz konusu olmaktadır. Yani araştırmacıların ön yargıları, kendine ait yorumları gibi hususlar araştırmaya yönelik soruların ve şüphelerin artmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle oluşabilecek tüm bu şüpheleri ve soruları ortadan kaldırmak ya da azaltmak için nitel çalışmalarda güvenilirlik ve geçerlik önlemlerine daha fazla dikkat etmek gerekir. Nicel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik ünitesini tekrar hatırlayacak olursak; ölçülmesi istenen ya da amaçlanan özelliğin diğer özellikler karıştırılmadan ne derece doğru ölçüldüğü geçerliği ifade ederken, ölçülen durumun farklı kişilerle, farklı zamanlarda, farklı durumlarda ölçülmesi sonucu alınan sonuçların duyarlılığı, tutarlılığı ve kararlılığı güvenilirliği ifade etmekteydi. Ancak nitel araştırmalar dayandığı farklı bakış açısı gereği bu kavramları, nicel araştırmalardaki gibi tanımlamamaktadır. Nitel araştırmalar isminde de anlaşılacağı üzere, bir olgunun niteliğine yani anlamına ve varlığına odaklanırken, nicel araştırmalar bir olgunun niceliğine yani ne derece var olduğuna odaklanmaktadır. Olaylara bakış açısı farklı olan bu iki yaklaşımın, doğal olarak geçerlik ve güvenilirliğe bakış açıları farklıdır.

NİTEL ARAŞTIRMALARDA GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik kavramlarının yerine, bu paradigmanın doğasına uygun olan aktarılabirlik, inandırıcılık, tutarlılık, teyit edilebilirlik gibi farklı kavramlar kullanılmaktadır.

NİTEL ARAŞTIRMALARDA GEÇERLİK

İnandırıcılık Araştırma boyunca izlenen sürecin gerçek durumu ortaya çıkarabilme yeterliliği ile ilgili bir ölçüttür. Nicel çalışmalarda araştırmacı geçerlik için “ölçmek istediğim şeyi ölçüyor muyum?” sorusunu sorarken, bu durum nitel çalışmalarda farklılaşarak, “olaylar ya da olguları aktarırken gerçek durumu yansıtıyor muyum?” sorusuna dönüşmektedir. Aktarılabirlik Elde edilen bulguların benzer ortamlara da transfer edilebilmesi olarak tanımlanmaktadır. Nicel araştırmaların aksine nitel araştırmaların yaklaşımı gereği, üzerinde çokça durulan bir konu değildir. Her ne kadar bu durum nitel araştırmalar için bir zayıflık olarak görülsede, nitel araştırmaların genelleme gibi bir kaygısı söz konusu değildir.

NİTEL ARAŞTIRMALARDA GEÇERLİK

Tutarlılık Tutarlılığın sağlandığı bir araştırmada, ortaya çıkan sonuçların, aynı verileri kullanarak başka araştırmacılar tarafından da elde edilmesi beklenmektedir. Bunu sağlamak için, birden fazla araştırmacının çalışmada yer alması, araştırma süreçlerinin (veri toplama, veri analizi vb.) başkaları tarafından kolaylıkla değerlendirilebilecek şekilde ayrıntılı olarak açıklanması ve katılımcıların belirttikleri ifadeleri direkt olarak kullanılması gibi önlemlere başvurulmalıdır. Teyit edilebilirlik Bir araştırmanın sonuçlarının benzer ortamlarda da elde edilebilmesine ilişkin bir güvenilirlik türüdür. Bunun için, araştırma bulgularının, araştırmacının tercihinden ya da karakteristiğinden ziyade, katılımcıların deneyimleri ve görüşlerinden elde edildiğinden emin olunmalıdır. Teyit edilebilirliği sağlamak için araştırmacının kendi pozisyonunu açıkça belirtmesi, uygun örneklem seçimi yapması, analiz sürecinde kullanılan kavramların tanımları ve analiz birimlerinin anlaşılır bir biçimde tanımlanması gerekmektedir.

GEÇERLİK VE GÜVENİRLİĞE YÖNELİK TEHDİTLER

Geçerlik ve güvenilirliğe yönelik tehditler araştırmacıdan kaynaklı, katılımcılardan kaynaklı, araştırma yapılan ortamdan kaynaklı ve veri toplama ve analiz etme yöntemlerinden kaynaklı olmak üzere dört başlık altında incelenmektedir. Araştırmacıdan Kaynaklı Tehditler Araştırmacının önyargısı ve nitel araştırma konusunda deneyimi ve becerisi araştırmaların geçerlik ve güvenilirliğini etkileyebilmektedir. Araştırmacının çalışmanın içinde bulunması, konumu ve veri kaynağının bir parçası olması, katılımcıların normalden farklı davranmasına neden olabilir. Bu nedenle, araştırmacılar veri toplamaya başlamadan önce katılımcıların güvenini kazanmak durumundadırlar. Katılımcılardan Kaynaklı Tehditler Katılımcılar içinde buldukları duruma göre, var olanı daha iyi ya da daha kötü göstermek isteyebilirler. Örneğin huzurevinde sağlanan şartların kalitesine yönelik yapılan bir araştırmada, huzurevlerinde kalan yaşlılar, problemleri söylediklerinde kendilerine daha kötü davranılacağı endişesiyle var olan durumu aktarmak yerine, daha iyiymiş gibi gösterebilirler. Ayrıca katılımcılar, araştırmacıların hoşuna gideceğini düşündükleri cevaplar verme eğilimi de gösterebilirler.

Olumsuz cevap vermenin kendilerini kötü bir pozisyona koyabilir endişesi de, yine katılımcıların var

olanın aksine bir şeyler söylemelerine sebep olabilir. Araştırma Yapılan Ortamdan Kaynaklı Tehditler Çalışmanın yapıldığı ortamın durumu, katılımcıların verecekleri cevapları şekillendirmektedir. Aktaracağı bilgilerin mahremiyetinden endişe eden katılımcılar, başkalarının da bulunduğu bir ortam da bu bilgileri paylaşmak istemeyeceklerdir. Örneğin İnternet’te kendisini üzen bir olayı sınıf ortamında yapılan odak grup görüşmesinde anlatmak istemeyen bir öğrenci, rehber öğretmenin odasında bunu anlatmak isteyebilir. Çeşitleme Çeşitleme veri kaynakları (öğrenci, veli, idareci vb.) , yöntem (görüşme, gözlem, doküman incelemesi vb.), araştırmacı ve kuramsal olmak üzere farklı şekillerde yapılabilmektedir. Veri kaynaklarının çeşitlemesi ile araştırmacı araştırdığı konu hakkında konunun muhatapları olan farklı paydaşlardan veri toplanması şeklinde yapılabilir. Yöntem çeşitlemesinde, bir olay ya da olguyu araştırırken birden fazla yöntemin (gözlem, görüşme, doküman incelemesi vb.) kullanılması söz konusudur. Araştırmacı çeşitlemesi, verilerin birden fazla araştırmacı tarafından toplanması ya da analiz edilmesi ile yapılır.

Uzun Süre Etkileşim Bir araştırmacı, katılımcılar, katılımcıların bulunduğu ortam, var olan dokümanlar ile ne kadar uzun süre etkileşim içinde kalırsa, araştırdığı konu ile ilgili o kadar fazla deneyime sahip olacaktır. Bu da araştırmacının araştırdığı konuya yönelik daha derinlemesine anlam geliştirmesini sağlayacaktır. Ayrıca katılımcıların araştırmacıya olan güvenlerinin de bu süreçte artması beklenmektedir.

Dolayısıyla oluşan bu güven de katılımcıların görüşlerini daha rahat ifade etmelerini sağlayacaktır. Uzman İncelemesi Uzman incelemesinde, araştırılan konu hakkında ve nitel araştırmalar konusunda deneyim sahibi kişilerden, veri toplama, analizi, bulguların sunumu gibi araştırmanın çeşitli boyutları hakkında eleştirel bir gözle değerlendirmesi istenir. Bu strateji özellikle araştırmacının önyargılı bakış açısından kaynaklı oluşabilecek problemlerin ortaya çıkmasında ve çalışmanın inandırıcılığının artırılması konusunda önemli ipuçları verir. Katılımcı Teyidi Nitel çalışmaların doğası gereği araştırmacının bakış açısından önemli derecede etkilenebilmektedir. Bunun önüne geçmenin yollarından biri de katılımcı teyididir. Yani araştırmacının elde ettiği bulguları veya sonuçları katılımcılarla paylaşarak onların teyidini alması katılımcı teyidi olarak isimlendirilmektedir. Araştırmacı bunu farklı şekillerde yapabilir. Örneğin araştırmacı yapmış olduğu gözlem ya da görüşme sonucu elde ettiği sonuçları katılımcılara özetleyip onların onaylarını alabilir. Ya da araştırmacı elde ettiği ilk analiz bulgularını düzenleyerek bir rapor şeklinde katılımcılara göndererek onlara teyit ettirebilir.

Derinlemesine Betimleme Aktarılabirliği sağlamanın yöntemlerinden bir diğeri olan derinlemesine betimlemede, araştırmanın yapıldığı ortamdan, verilerin toplanmasına, verilerin analizden, bulguların sunumuna kadar ayrıntılı betimleme yapılır. Bu sayede, çalışmanın benzerini farklı ortamlarda yapmak isteyen araştırmacılar süreçte nelerin yapıldığını kolaylıkla anlarlar. Mekanik Olarak Kayıt Edilen Veri Araştırma süresince araştırmacılar kamera, fotoğraf makinesi, ses kayıt cihazı, cep telefonu gibi birçok farklı kayıt cihazı kullanmaktadır. Bu sayede, araştırmacılar çalışmalarının her anını kayıt altına alabilmekte ve bunu uzun süre saklayabilmektedirler. Böylelikle çoğu ayrıntıyı kaçırmayarak daha sonrasında üzerinde uzun bir süre ayrıntılı olarak çalışma fırsatı bulmakta, verileri tekrar tekrar dinleme/izleme fırsatı bulmaktadır. Bu da özellikle teyit edilebilirliği sağlama konusunda önemli bir imkân sağlamaktadır.

GİRİŞ

Nicel araştırma yöntemleri “ne, ne kadar, hangi sıklıkta...” gibi sorulara yanıt arayan araştırmalarda kullanılırlar. Bu tür araştırmalarda toplanan veri karakteristiği açısından nicel verilerdir. Nicel veri temelde miktar bildiren ve sayılarla ifade edilen verilerdir. Buradaki temel husus; boy, kilo gibi nicel verilerin kabul görmüş bir ölçme aracı ile elde edilmesidir.

Nitel araştırma yöntemlerinde ise “Nasıl?, Niçin?” gibi soruların cevabı; gözlem, deneyim, görüşme gibi yollarla elde edilen verilere dayanarak aranır. Buradaki veriler genelde rakamlarla ifade edilmez ve yorumlayıcı bir yaklaşımla ele alınır. Nitel araştırma yönteminin doğasında verinin derinlemesine betimlenmesi söz konusudur. Bu iki farklı yaklaşımla yürütülen araştırmalar özellikle son 20-30 yılda birbirlerinin güçlü yönlerine ihtiyaç duymaya başlamıştır. Tek başına “ne” sorusuna cevap aramak ya da bir durumu sadece “yorumlayıcı” olarak ele almak bütünsellik açısından eleştirilere maruz kalmıştır.

Burada nicel araştırmaların genelleme yapma, tahminde bulunma ve nedensellik ilişkisi açıklama özelliklerine ek olarak nitel araştırmanın gerçek ortamında, doğal ve yorumlayıcı bir yaklaşımla ele alınması ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu noktada “karma araştırma yöntemleri paradigması” yöntem bilimcilerin çalışma alanına dâhil olmuştur. Bu ünite de karma araştırma yönteminin ortaya çıkış gerekçelerinden, kategorilerinden ve uygulanma aşamalarından bahsedilmiştir. Ne tür araştırmalarda karma araştırma yöntemlerine başvurulması gerektiği, karma araştırma yöntemlerinin güçlü ve zayıf yönleri ve örnek araştırma durumları bu ünite kapsamında paylaşılmıştır.

Karma Araştırma Yöntemi Karma araştırma yöntemi, bir problemin çözülmesi için sistematik olarak izlenen veri toplama, analiz etme ve yorumlama aşamalarında nitel ve ya nicel yöntemlerin tek başlarına kullanılmalarına nazaran daha üstün bir yaklaşım sunması durumunda her iki yöntemin bu aşmalarda birlikte kullanılması ve entegre edilmesini ifade eder. Bu sayede nitel ve nicel araştırmanın temel avantajlarının bulunduğu bir yöntem ile bahsedilen aşamalar gerçekleştirilir. Araştırma yöntemleri düşünüldüğünde nicel araştırma yaklaşımında tündengelem, nitel araştırma yaklaşımında ise tümevarım anlayışının hâkim olduğu söylenebilir. Yani nicel araştırmalarda belirli bir teori ya da anlayış üzerinden yola çıkılarak araştırmanın yürütülmesi ve sonuçlandırılması söz konusudur. Nitel araştırmalarda ise belirli bir problemden yola çıkılarak süreç sonunda bir anlayış ya da bir teorinin oluşturulması hedeflenmektedir.

Araştırma sürecinde nitel ve nicel anlayışların bir arada bulunması durumunda araştırmaya karma araştırma paradigmasının hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Araştırma sürecinde nitel yöntemin mi yoksa nicel yöntemin mi önce uygulanacağına araştırmacı, araştırma problemine göre karar verir. Kısaca karma araştırma yönteminde nicel ve nitel yöntem birlikte ve araştırmanın yapısına göre öncelikleri belirlenerek kullanılır. Neden Karma Araştırma Karma araştırma yöntemlerinin hangi durumlarda kullanılmasına yönelik olarak yöntem bilimciler birçok farklı fikir ortaya atmışlardır. Bir takım araştırmacılar karma yöntemin veri toplama sürecinde olduğunu söylerken, bazıları ise hem veri toplama hem de veri analizi sürecinde olması gerektiğini savunmuştur. Ancak genel olarak bakıldığında karma araştırma yöntemlerinin araştırma sürecinin bütün aşamalarında kullanılması gerektiği ile ilgili açık olmasa da bir fikir birliği oluşmuştur. Bilimsel çalışmalarda karma araştırma yöntemlerinin kullanılmasına yönelik birtakım gerekçeler sunulmuştur. Bunlar; çeşitleme, tamamlayıcılık, gelişim, başlangıç ve genişletme olmak üzere beş sınıfta ele alınmıştır.

Çeşitleme; amaçlanmak istenen eylem hem nicel hem de nitel araştırma yollarını aynı olay üzerinde uygulamak ve sonuçların birbirleri ile tutarlılığını, yakınsallığını ve uygunluğunu kontrol etmektir.

Nitel ve nicel veriler aynı hipoteze aynı anda uygulanır fakat birbirinden bağımsız olarak kullanılır.

Çeşitleme de hâkim olan görüş yakın ya da tutarlı sonuçların varlığını test etmektir.

Tamamlayıcılık; çeşitleme gerekçesinden farklı olarak tamamlayıcılık gerekçesinin amacı bulguların tutarlılığını kontrol etmek değildir. Nitel ve nicel veriler birlikte kullanılarak araştırma daha ayrıntılı bir şekilde ilerler ve daha zenginleşmiş bir hal alır. Araştırmanın zenginleştirilmesi de nitel ve nicel veri türlerinin birbirini tamamlayacak şekilde tasarlanması ile gerçekleşir.

Gelişim; karma araştırma yaklaşımında nitel yöntemler nicel yöntemleri geliştirme amacıyla kullanılabilir. Tamamlayıcılık gerekçesi ile yakın olarak görülen gelişim gerekçesi nitel verilerin araştırmanın nicel yönünü desteklemek üzere kullanımını ifade etmektedir.

Başlangıç; nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanılması araştırma sorusunun yeniden

yapılandırılmasına yönelik oluşacak çelişki, sorun ve paradoksları ortadan kaldırmaya da en aza indirmeyi sağlamaktadır.

Genişletme; bu gerekçe araştırmanın farklı bileşenlerinin farklı yöntemlerle incelenerek araştırmanın sınırlarını genişletmeyi amaçlamaktadır. Karma Araştırmanın Güçlü ve Zayıf Yönleri Avantajlar; araştırma süresince bir yöntemin zayıf yönleri diğer yöntemin güçlü yönleri ile kapatılabilir. Araştırma soruları bir yöntemle sınırlandırma söz konusu olmadığı için eksiksiz ve geniş çapta yanıtlanabilir. Sayısal verilere anlam katmak için sözel verilerden faydalanılabilir.

Sonuçların genellebilirliğini artırabilir. Geniş çaplı ve karmaşık yapıları araştırma sorularının cevaplanmasında etkilidir.

Dezavantajlar; her iki yöntemin birlikte kullanılıyor olması araştırmacı açısından her iki yöneme de hâkim olmayı gerektirdiğinden zorlayıcı olabilir. Yüksek maliyet gerektirebilir. Araştırmacı açısından her iki tip veriyi analiz etme süreci fazla zaman alabilir. Karma Araştırma Tasarımları Literatürde sınıflandırmaların amaca, zamana ve vurgu yapılan konuya göre sınıflandırıldığı görülmektedir. Bu tasarımlar arasında Creswell'in Tasarımı, Morse'un Tasarımı, Johnson ve Onwuegbuzie'nin Tasarımı ve Leech ve Onwuegbuzie'nin Tasarımı bulunmaktadır. Bu ders kapsamında en güncel olan ve sık tercih edilen Creswell'in tasarımı detaylandırılacaktır. Creswell (2009), karma araştırma tasarımında zaman ve sıra ilişkisine göre karma yöntemleri altı şekilde sınıflandırmıştır. Tasarımlar Tablo 13.2. 'de gösterilmiştir.

Sıralı Açıklayıcı Tasarım; bu tasarım genellikle nicel bulguları açıklamak için nitel metotların kullanılarak veri toplanmasında kullanılır. Bu araştırma deseninde nitel verilerden daha çok nicel verilere öncelik verilir. Araştırmada nicel veriler toplanıp analiz edildikten sonra nitel veriler toplanmaktadır. Nitel verilerin toplanma amacı ise nicel verilerin artırılmasını sağlamaktır.

Sıralı Keşfedici Tasarım; Sıralı keşfedici araştırma tasarımının tersine bu araştırma tasarımında nitel veriler daha önceliklidirler. Önce nitel veriler toplanıp, analiz edilir daha sonra nicel verilerin toplanması aşamasına geçilir. Nicel verilerin toplanma amacı nitel verileri çoğaltmaktır. Sıralı araştırmacı tasarım genellikle bir teoriyi test etmek veya nitel veri analizinden hareketle bir ölçme aracı geliştirmek için yararlı görülmektedir. Sıralı Dönüşümsel Tasarım; bu tasarımda nitel veya nicel verilerin öncelik durumu söz konusu değildir. Yani ya öncelikle nitel veri toplanıp analiz edilir sonrasında nicel verilerin toplanması aşamasına geçilir ya da öncelikle nicel veri toplanıp analiz edilir sonrasında nitel verilerin toplanması gerçekleştirilir. Eşzamanlı Çeşitleme; eşzamanlı çeşitleme tasarımında nitel ve nicel verilerin toplanması ve analiz edilmesinde herhangi bir öncelik veya sonralık söz konusu değildir.

Nitel ve nicel veriler aynı anda toplanıp analiz edilirler. Yani öncelik nitel ve nicel veri türü için eşit olarak görülmektedir. Eşzamanlı İç İç Geçmiş; bu tasarımda eşzamanlı çeşitleme tasarımına benzer olarak nitel ve nicel veriler aynı anda toplanıp analiz edilirler. Eşzamanlı çeşitleme tasarımından farklı olarak nitel veya nicel verilere ağırlık verilir. Bu tür tasarımlarda ya nicel veri nitel verinin içinde ya da nitel veri nicel verinin içinde olduğu için içte kalan veri türüne daha az önem verilmektedir. İçte kalan veri türü genellikle farklı bir soru takımına cevap vermede kullanılmaktadır. Eşzamanlı Dönüşümsel; eşzamanlı dönüşümsel tasarımda da nitel ve nicel veriler aynı anda toplanıp analiz edilirler. Veri türlerinin herhangi birine öncelik verilebilir fakat bazı durumlarda eşit öncelik de verilebilir. Karma Araştırmaların Yürütülmesi Karma araştırmaların yürütülmesi nitel ve nicel araştırmalarla hemen hemen aynı olmasına rağmen birkaç önemli farklılıktan bahsedilebilir. Literatürde karma araştırmaların sekiz adımda yürütüldüğü belirtilmiştir. Bu adımlar; gerekçenin belirlenmesi, araştırma sorularının belirlenmesi, veri raporlama yöntemi ve tasarımının belirlenmesi, karma araştırma çalışmasının çevresinin belirlenmesi, verilerin toplanması, verilerin analizi, verilerin yorumlanması ve raporlama adımlarıdır.

BİLİM, ETİK VE AHLAK

Ahlak ve etik kavramları son yıllarda birbiri yerine sıklıkla kullanılmaya başlamıştır. Ancak bu iki kavram geniş perspektifte benzer anlamlar içerse de özeldelik farklılık göstermektedir. Ahlak, en genel manada bir toplumu oluşturan tüm bireyleri kapsayan değer yargıları bütünüdür. Bunlar iyi veya kötü sayılan davranışlar, uyulması gereken kurallar olarak ifade edilebilir. Bu davranış veya kurallar birçoğumuzun çocukken öğrendiğimiz yalan söylememek, başkasına zarar vermemek, saygı duymak gibi evrensel değerleri içerir. Etik kavramı ise toplumu oluşturan tüm bireyler için değil, belirli bir grubun, mesleğin, işin, kurumun değer yargılarını ifade eder. Bu haliyle kullanıldığında spor etiği, siyaset etiği, meslek etiği gibi tanımlamalar olarak karşımıza çıkar. Örneğin, meslek etiğinin tanımını Aydın (2001) şu şekilde yapmıştır: Bir meslek grubunun, mesleğe ilişkin olarak oluşturup koruduğu, meslek üyelerine emreden, onları belirli bir şekilde davranmaya zorlayan, kişisel eğilimlerini sınırlayan, yetersiz ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan, meslek içi rekabeti düzenleyen ve hizmet ideallerini korumayı amaçlayan meslekî ilkelerdir. Bu açıdan bakıldığında bilimi bir meslek olarak ele alırsak, “bilim insanı” geçim sağlayan üretimi yapan kişi olarak tanımlanabilir.

BİLİMSEL ETİK TAVRIN STANDARTLARI

- a. Dürüstlük: Bu standart bilimin en önemli kuralıdır. Bu hedefe uyulmadığı takdirde bilimin hedeflere ulaşması mümkün değildir. Bilim insanı yapmış olduğu araştırmanın bulgularını, sonuçlarını saptırmadan, müdahale ve manipülasyon yapmadan sunmalıdır. Bilimsel araştırma işinde her açıdan nesnel, tarafsız ve dürüst olmak gerekmektedir.
- b. Dikkat: Bilim insanının uyması gereken önemli standartlardan biri de dikkattir. Dikkat yapılabilecek hataların önüne geçerek dürüstlük gibi bilimin hedeflerine ulaşmasına yardım eder. Dikkatsizlik sonucu oluşabilecek hatalar kaynakların gereksiz kullanımına, güvenin sarsılmasına hatta felakete neden olabilir. Örneğin, bir ilacın dozunu hatalı hazırlama ilacı kullanan birçok kişiyi olumsuz etkileyebilir.
- c. Açıklık: Bilim adamları yaptığı araştırmalarda yöntemi, veri toplama araçlarını, analizleri, uygulamaları, deneyleri, bulguları, sonuçları açıkça belirtmelidir. Başka bilim adamlarının çalışmalarını uygulayabilmesine ve değerlendirmesine izin vermelidir. Bu şekilde bilim adamları farklı çalışmalardan faydalanarak bilginin çoğaltılmasına yardımcı olurlar.
- d. Özgürlük: Bilim insanlarının yeni fikirler üretmesine, yeni sorunları tartışmalarına imkân vererek bilimin gelişmesini sağlar. Bilim insanı herhangi bir sorun veya fikir üzerine araştırma yapmakta özgür olmalıdır. Üzerinde bir korku veya baskı olmamalıdır. Çünkü fikir özgürlüğü bilimsel yaratıcılığı geliştiren en önemli unsurdur.
- e. Onur payı: Bu ilke bilim insanını araştırma yapma için motive etme unsuru olarak kullanılabilir. Onur payı verme, tanınma, saygınlık, ödül veya parayı içerir. Kişi araştırmaya kattığı değer ve aldığı sorumluluk kadar onur payına ortak olmalıdır.
- f. Eğitim: Bilim insanının bir görevi de geleceğin bilim insanlarını yetiştirmek olmalıdır. Usta-çırak ilişkisi içerisinde bilimin nasıl yapılacağını öğretmek, tecrübenin yeni nesillere aktarılmasına, bilimin artarak ilerlemesine ve bilim mesleğinin gelişmesine vesile olur.
- g. Toplumsal sorumluluk: Bir meslekî sorumluluk olarak bilim insanlarından beklenen topluma yararlı hizmetler ve iyi işlerdir. Bilim adamları araştırmalarının sonuçlarından sorumlu olmalı ve halkı bilgilendirmelidir.
- h. Yasallık: Bilim insanları yaptıkları tüm araştırmaları yasaların izin verdiği sınırlar içerisinde yapmaları gerekmektedir. Yasalara aykırı yapılan her araştırma adımı bilim insanını hukuki olarak zor durumda bırakabilir, yaptığı araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliği sorgulanabilir, toplumsal güveni sarsabilir.
- i. Fırsat: Bu ilke bilim insanlarına yaptıkları araştırmalar için kaynaklara erişim ve kullanım konusunda eşit fırsatlar verilmesi gerektiğini savunur. Kaynakların adil dağıtımını yerine belirli grup, ırk, memleket gibi ayrımcılık türleri arasında dağıtımını fırsat eşitliğini ve adaleti zedeler.
- j. Karşılıklı Saygı: Bilim, karşılıklı iş birliği ve güven ortamında gelişimini sürdürür. Bilim insanları meslektaşlarına güvenmezlerse iş birliği bozulur ve bilimsel hedeflere ulaşmak zorlaşır. Bilim insanları meslektaşlarının kişilik haklarına saygı göstermeli, birbirlerinin araştırmalarına, deneylerine ve sonuçlarına müdahale etmemelidirler.
- k. Verimlilik: Bilim adamları yaptıkları araştırmalarda ellerinde bulunan kaynakları verimli şekilde kullanmaya gayret göstermeleri gerekir. Yapılan her araştırmanın ekonomik, teknolojik kaynakları aynı

olmayabilir. Bunlar sınırlı olduğunda amaçlara ulaşmak için elde olan kaynakları akıllıca kullanmalı, gerekirse bilimsel iş birlikleri kurulmalıdır.

1. Deneklere Saygı: Yapılan birçok araştırmalarda canlı denekler kullanılmaktadır. Bu denekler bilimin ilerlemesi ve gelişmesi için önemli rol oynamaktadır. Bilim insanları insan ve hayvan denekleri kullandıkları zaman onların haklarını korumalı, zarar görmemeleri için gerekli saygı ve özeni göstermelidir.

ETİK DIŞI DAVRANIŞLARIN NEDENLERİ

Bilimsel etik, bir araştırmanın tasarlanmasından yayınlanmasına kadar geçen sürede yazarın bilimsel değerlere bağlı kalmasıdır. Bu değerler uzun geçmişe dayanan bilimin kendi içinde oluşan geleneği ve denetleme mekanizması sayesinde oluşmuştur. Bilimsel etik ilkelere bağlı kalarak yapılan yayınlar bilimsel güvenilirliği arttırmıştır. Ancak son yıllarda teknolojik gelişmeler, toplumsal değişimler, bilimsel bakış açısındaki farklılıklar, bireysel etkiler bazı bilimsel etik ihlalleri ortaya çıkarmış, bu durum da bilimsel güvenilirliği zedelemiştir. Yapılan bilimsel bir çalışmada bilim insanını etik dışı davranışlara iten nedenler şu şekilde sıralanmıştır:

- Ekonomik kaygıların bilimsel düşünmenin önüne geçmesi
- Akademik yükselme kaygısı
- Kişisel çıkarlar
- Etik eğitimi almamış olma
- Olumsuz kişilik özellikleri ve psikolojik sorunlar
- Etik ihlallere karşı cezai yaptırımların yetersiz olması
- Akademik yetersizlik-güvensizlik
- Meslekî değerlerin gelişmemesi
- Öğretim üyelerinin atanmasında-seçiminde nesnel ölçütlerin kullanılmaması
- Meslekî hırs • Ahlak eğitiminin yetersizliği
- Prestij kazanma isteği
- Etik davranışlar sergileyenlerin değer görmemesi/ödüllendirilmemesi
- Akademik çalışmalar için yeterli olanağın olmaması
- Zaman yetersizliği
- Örnek modellerin azlığı (Akademisyenlerin rol model olmaması)
- İş yükünün fazlalığı.

ETİK DIŞI DAVRANIŞLAR

1. Disiplinsiz (dikkatsiz, düzensiz) araştırma: Bilim insanının araştırma yaparken seçtiği konu, yöntem, bulguların sunumu gibi konularda özensiz ve dikkatsiz davranması neticesinde ortaya çıkar. Bu durum araştırmacının iyi niyetli; fakat bilmeden hata yaptığı, eğitim ve deneyim eksikliği, dikkatsizliği sonucu ortaya çıktığı şeklinde yorumlanır. Bu tür hataların telafisi kolaydır. Özellikle bilimsel çalışmaların yayınlanmadan önce editör-hakem süzgecinden geçmesi bu hataları minimize eder.

2. Uydurma (Fabrication): Bilimde “Kuru laboratuvarcılık”, “Masa başı araştırma” olarak da tanımlanan bu kavramda araştırmacı bilimsel literatüre uygun bir araştırma yapmadan ya da eksik ve hatalı verileri kullanarak olmayan bir bulguyu, sonucu, uygulamayı varmış gibi gösterme çabası içerisindedir. Bunun en önemli nedeni araştırmayı daha iyi göstermeye çalışmaktır.

3. Sahtecilik, çarpıtma (Falsification): Araştırmacının elde ettiği verileri bilerek ve isteyerek çarpıtmasıdır. Araştırmayı istediği ve beklediği sonuçları verecek şekilde tasarlamak, materyallerle veya deneylere kasıtlı müdahaleler yapmak, kullanılmamış cihaz, materyal ve yöntemi kullanmış gibi göstermek, uygun olan verilerin kullanılıp uygun olmayanları atmak, istatistiksel manipülasyonlar yaparak sonuçları değiştirmek gibi etik dışı davranışlarla yayın güçlü gösterilmeye çalışılır.

4. Aşırma, hırsızlık, intihal (Plagiarism): Aşırma kelime anlamı olarak; bir başkasına ait olan bir fikrin, buluşun, araştırma sonuçlarının veya araştırma ürünlerinin bir bölümünün ya da tümünün, hatta kitapların tümünün ya da bir bölümünün kaynak gösterilmeksizin istemli olarak kopya ya da tercüme edilip yazarın kendi ürettiymiş gibi gösterilmesidir.

5. Çoklu yayın, yayın tekrarı (Duplication): Aynı araştırma sonuçlarını birden fazla çalışmada yayım için göndermek veya yayımlamak anlamına gelmektedir. Basit bir hata gibi gözükse de “Telif hakkı ihlali” gibi çok ciddi sonuçları olabilecek yasal sorumluluklarda getirebilir.

6. Dilimleyerek yayınlama (Least Publishable units): Bir araştırmanın sonuçlarını, araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara ayırarak çok sayıda yayın yapmak anlamına gelmektedir. Çoklu yayın ihlaline benzer bir davranıştır. Araştırmacı daha önce yaptığı bir çalışmadan elde ettiği bulguları daha sonra başka bir yayında kullanmak için saklaması olarak da ifade edilebilir.

7. Destek belirtmeme: Desteklenerek yürütülen araştırmaların sonuçlarını içeren sunum ve yayınlarda destek veren kişi, kurum veya kuruluş desteğini belirtmek gerekir. Çünkü yapılan bu çalışmalar büyük ölçüde destek veren kişi, kurum ve kuruluşların destekleri sayesinde gerçekleştirilmiştir. Aslında bu durum çoğu zaman araştırmacının yaptığı çalışmada destek verenlere “teşekkür” etmesinden fazlası değildir.

8. Taraflı yayın veya çıkar çatışması (Conflict interest): Günümüzde araştırmalar için daha fazla laboratuvar, teknolojik ürün, makine ve teçhizata ihtiyaç vardır. Dolayısıyla birçok araştırmanın çeşitli kurum kuruluş, firma tarafından maddi olarak desteklendiği bilinmektedir. Ancak bu destekleme bazı durumlarda karşılıklı çıkar ilişkisine girebilmektedir. Bundan dolayı yürütölen çalışmalarında elde edilen sonuçlar yeterli kanıt sağlamasa da ilgili kurumun ürün ve uygulamalarını destekleyecek nitelikte sunulabilmektedir. 9. Yazarlık hakkı: Günümüzde birçok çalışma farklı disiplinlerin, farklı kişilerin, kurumların laboratuvarların iş birliği yapmalarını gerekmektedir. Bu durum çok yazarlı çalışmaların artmasını sağlamıştır. Yüksek enerji fiziği ve genetik gibi bazı alanlarda yazar sayısı yüzlerce kadar çıkmaktadır. Bu iş birlikleri başarılı çalışmalar ortaya çıkarsa da yazar haklarında ve sıralamalarında bazı olumsuz uygulamalara da neden olabilir. Bunlar arasında geçerli bir neden olmadan yazar sıralamasını değiştirmek, çalışmaya katkı sağlayan kişileri yazar listesine almamak, çalışmaya katkısı olmayan kişileri yazar listesine eklemek en yaygın olarak görölen ihlallerdir. Bu ihmaller, akademik yükselme ve diğer faaliyetlerde yardım beklentisi, önemli kişilerin yazar listesinde göstererek kabul şansını ve ilgisi arttırma, karşılıklı anlaşarak yayın ve atıf sayısını arttırma, bedel karşılığı kendi adına yayın yaptırma gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

10. Denek kullanımında etik dışı davranışlar: Geçmişten günümüze birçok araştırma insanların ve hayvanların denek olarak kullanılması ile gerçekleştirilmektedir. Özellikle sağlık alanında birçok ilaç, uygulama canlı denekler kullanılarak araştırılmaktadır. Artık günümüzde yapılan tüm canlı denek araştırmalar belirli kurallar çerçevesinde oluşturulmuş etik kurulların izni ve denetimlerine tabi olarak gerçekleştirilmektedir.

ETİK DIŞI DAVRANIŞLARI TESPİT ETME

Gelişen teknoloji sayesinde etik dışı durumları tespit etmek için çeşitli yazılımlar geliştirilmiştir. Bu yazılımlar yapılan araştırmanın hangi kaynaklardan hangi oranda ve ne şekilde benzerlikler olduğunu gösteren raporlar sunmaktadır. Birçok makale, tez, rapor sunumunda bu programlardan alınan benzerlik raporlarının da sunulması istenmektedir. Bunlardan en yaygın olarak kullanılanları “Turnitin” ve “Ithenticate” programlarıdır. Bu programlar web üzerinden çalışan ücretli programlardır. Ülkemizde üniversiteler kendi kütüphaneleri aracılığıyla bu programların lisanslarını satın alıp çalışanlarının hizmetine sunmaktadır.